

สิทธิในการฟ้องคดีแพ่งของไทย

1. ลักษณะของการโต้แย้งสิทธิ

แนวความคิดโดยทั่วไปเป็นที่ยอมรับกันว่ากฎหมายเอกชน ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือกฎหมายอื่นที่มีผลบังคับในทางแพ่งอื่นๆ เป็นกฎหมายที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคล แต่การที่จะบังคับให้เป็นไปตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลตามสิทธิที่กฎหมายเอกชนได้กำหนดไว้ต้องอาศัยหลักเกณฑ์และกระบวนการตามที่กฎหมายวิธีพิจารณาความกำหนดไว้

ในทางกฎหมายเอกชนโดยทั่วไปบุคคลจะเคารพในสิทธิและหน้าที่ของกันและกันและกันและเต็มใจปฏิบัติให้เป็นไปตามนิติสัมพันธ์ที่มีต่อกัน แต่เมื่อใดที่ลูกหนี้ไม่ยอมปฏิบัติตามการชำระหนี้ทั้งๆ ที่ลูกหนี้อยู่ในฐานะที่สามารถปฏิบัติตามการชำระหนี้ได้ หรือกรณีเป็นสถานการณ์ที่ลูกหนี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะชำระหนี้ได้ หรือเมื่อใดที่สิทธิใดๆ ของบุคคล เป็นต้นว่า กรรมสิทธิ์ถูกล่วงละเมิด หรือเมื่อใดที่นิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลขาดความชัดเจน หรือเมื่อใดที่เกิดความสงสัยในนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลว่ามีอยู่จริงหรือไม่ เมื่อนั้นผู้ทรงสิทธิก็ต้องหาช่องทางที่จะบังคับให้เป็นไปตามสิทธิและหน้าที่ของตนตามกฎหมายเอกชน โดยสามารถทำได้ 2 วิธี คือ 1) วิธีการช่วยเหลือตนเอง (Self help) 2) ต้องพึ่งพารัฐผ่านทางกระบวนการทางศาล แต่เนื่องจากการใช้กำลังบังคับให้เป็นไปตามสิทธิและหน้าที่ของตนตามกฎหมายเอกชน เป็นสิ่งไม่พึงประสงค์ในทุกสังคม เพราะจะทำให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นได้ กฎหมายจึงได้ห้ามการกระทำการดังกล่าวโดยพลการต้องผ่านขั้นตอนกระบวนการตามที่รัฐจัดให้ ซึ่งก็คือผ่านทางการใช้สิทธิดำเนินการการศาลนั่นเอง แต่มีบางกรณีกฎหมายอาจให้อำนาจเอกชนบังคับให้เป็นไปตามสิทธิและหน้าที่ด้วยตนเองได้ในบางกรณี เช่น การที่บุคคลใช้กำลังเพื่อป้องกันสิทธิของตนตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 451¹ แต่ในกรณีนี้จะต้องกระทำโดยจำกัดย่างมาก ดังนั้นโดยหลักแล้วรัฐจะจำกัดการใช้

¹“มาตรา 451 บุคคลใช้กำลังเพื่อป้องกันสิทธิของตน ถ้าตามพฤติการณ์จะขอให้ศาลหรือเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือให้ทันเวลาที่ไม่ได้ และถ้ามิได้ทำในทันใด ก็จะมีอยู่ด้วยการที่ตนจะได้สิทธินั้นจะต้องประวิงไปมากหรือถึงแก่สภาพสูญได้ไซ้ ท่านว่าบุคคลนั้นหาต้องรับผิดชอบใช้กำลังไม่ทดแทนไม่

สิทธิ ของบุคคลในการที่จะบังคับให้สิทธิตามกฎหมายสารบัญญัติได้รับการบังคับให้เป็นผลด้วยตนเอง โดยจะต้องผ่านกระบวนการบังคับสิทธิโดยใช้อำนาจผ่านทางกระบวนการขั้นตอนของศาล หรือเรียกว่าการใช้สิทธิดำเนินการทางศาล (Action) ซึ่งได้กำหนดขั้นตอนของการดำเนินการทางศาล ไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

สิทธิในการดำเนินการทางศาลนี้เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน ในการที่ดำเนินการเพื่อบังคับสิทธิตามกฎหมายสารบัญญัติของตน โดยในประกาศปฎิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 8. ซึ่งได้กำหนดไว้ว่า "ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาจากศาลที่มีอำนาจ แห่งชาติต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิหลักมูลฐาน ซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือตามกฎหมาย" ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ยอมรับหลักนี้ โดยได้บัญญัติกฎหมายว่าด้วยวิธีการนำคดีขึ้นฟ้องร้องต่อศาลเพื่อบังคับตามสิทธิในกฎหมายเอกชนของตน

นอกจากนี้ การที่จะขอให้คุ้มครองสิทธิทางศาล ในคดีแพ่งไม่ว่าจะด้วยการฟ้องหรือการร้องขอ กรณีไม่ได้ขึ้นอยู่กับลำพังของการมีอยู่ของสิทธิตามกฎหมายสารบัญญัติของบุคคล และไม่ใช่ว่าบุคคลทุกคนที่มีสิทธิตามกฎหมายสารบัญญัติสามารถขอให้สิทธิเยียวยาโดยศาลได้ ทุกคนแต่กรณีจะต้องมีการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ หรือจะต้องมีความจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล ประกอบด้วย หรือเรียกว่า "เงื่อนไขให้อำนาจดำเนินคดี" ซึ่งได้บัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ในมาตรา 55 ที่บัญญัติว่า "เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่ง หรือบุคคลใดตามกฎหมายแพ่งจะต้องใช้สิทธิทางศาลบุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้" จะเห็นได้ว่ากฎหมายได้กำหนดให้การฟ้องคดีนั้น บุคคลผู้ใช้สิทธิดังกล่าวได้มี 2 กรณี คือ

กรณีแรก เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลนั้น บุคคลดังกล่าวสามารถฟ้องร้องต่อศาลเป็นคดีมีข้อพิพาทได้ เช่น นายดำกับนายแดงมีที่ดินอยู่ติดต่อกัน นายดำหาว่านายแดงขุดบ่อบุกรุกเข้าไปในที่ดินของนายดำ ฝ่ายนายแดงว่าขุดอยู่ในที่ดินของตน มิใช่ในที่ดินของนายดำ เมื่อมีข้อโต้แย้งขึ้นเช่นนี้ นายดำย่อมมีสิทธิที่จะฟ้อง นายแดงต่อศาลได้และ

การใช้กำลังดังกล่าวมาในวรรคก่อนนั้น ท่านว่าต้องจำกัดครั้งแต่เฉพาะที่จำเป็นเพื่อจะบำบัดปัดป้องภัยอันตรายเท่านั้น

ถ้าบุคคลผู้ใดกระทำการดังกล่าวมาในวรรคต้น เพราะหลงสันนิษฐานพลาดไปว่ามีเหตุอันจำเป็นที่จะทำได้โดยชอบด้วยกฎหมายไซ้ ท่านว่าผู้นั้นจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลอื่น แม้ทั้งที่หลงพลาดไปนั้นจะมีไฉนเป็นเพราะความประมาทเลินเล่อของตน"

นายแดงก็มีสิทธิที่จะเข้าสู่คดีได้ แต่ถ้าหากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นผู้หย่อนความสามารถ เช่น เป็นผู้เยาว์หรือวิกลจริตแล้ว การฟ้องร้องหรือต่อสู้คดีจะต้องกระทำโดยมีผู้แทนตามกฎหมาย

กรณีที่สอง กรณีที่มีความจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาลเป็นการร้องขอต่อศาลเพื่อขอให้ศาลบังคับตามสิทธิของตนตามกฎหมายสารบัญญัติเป็นคดีไม่มีข้อพิพาท เช่น นายขาวประสงค์จะเป็นผู้อนุบาลของนายเขียวน้องชายผู้วิกลจริต ซึ่งนายขาวจะเป็นได้โดยชอบก็ต้องให้ศาลตั้งดังนี้ นายขาวมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ศาลตั้งตนเป็นผู้อนุบาลของนายเขียวได้ ในเมื่อนายขาวมีความสามารถตามกฎหมายแล้ว

ในบางกรณีในข้อเท็จจริงเดียวกัน บุคคลอาจจะสามารถที่จะมีสิทธิดำเนินการทางศาลได้ทั้งคดีมีข้อพิพาทและคดีที่ไม่มีข้อพิพาทได้ เช่น ในเรื่องการครอบครองปรปักษ์ บุคคลมีสิทธิที่จะขอใช้สิทธิเพื่อขอให้ศาลมีคำพิพากษาในเรื่องดังกล่าวโดยเป็นที่มีความจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาลโดยยื่นเป็นคำร้องขอต่อศาลเป็นคดีไม่มีข้อพิพาท แต่หากมีบุคคลผู้มีส่วนได้เสียยื่นขอคัดค้านเข้ามา ศาลจะพิจารณาคดีเป็นคดีมีข้อพิพาทก็ได้

การขอใช้สิทธิดำเนินการโดยการฟ้องคดีจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยการที่คู่ความฝ่ายที่เรียกว่าโจทก์เสนอคำฟ้องของตนต่อศาล โดยคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าจำเลยต้องยื่น คำให้การแก้คดีต่อ ศาลเช่นเดียวกันเพื่อแก้ข้อกล่าวหา ดังนั้น จะเห็นได้ว่าคู่ความจึงเป็นผู้ขับเคลื่อนคดีให้ เป็นไปตามขั้นตอน และเป็นผู้ขับเคลื่อนคดีที่สำคัญตามที่บัญญัติไว้ตามมาตรา 1 (11) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบัญญัติให้ความหมายของคู่ความว่า

“คู่ความ” หมายความว่า บุคคลผู้ยื่นคำฟ้องหรือถูกฟ้องต่อศาล และเพื่อประโยชน์แห่งการดำเนินกระบวนการพิจารณา ให้รวมถึงบุคคลผู้มีสิทธิกระทำการแทนบุคคลนั้นๆ ตามกฎหมายหรือในฐานะทนายความ

คำว่า “บุคคล” อาจเป็นบุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคล ก็ได้² และศาลฎีกาเองก็ได้เคยวินิจฉัยไว้ว่า

“ผู้ที่จะเป็นคู่ความในคดีได้จะต้องเป็นบุคคล ซึ่งได้แก่บุคคลธรรมดาและนิติบุคคล สำหรับคณะบุคคลเป็นเพียงกลุ่มบุคคล ไม่ใช่บุคคลธรรมดาไมชนิติบุคคล จึงไม่อาจเป็นคู่ความในคดี ได้”³

²พระนิติการณประสม, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, น. 47 ; หลวงจํารูญนิติศาสตร์, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, น. 8 ; คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาคดำเนินคดี, น. 98 ; จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ภาค 1 ถึงภาค 3), น. 10-11.

ในการที่จะพิจารณาเรื่อง “คู่ความ” ในคดีใดคดีหนึ่งนั้น กรณีจึงมีปัญหา 3 ข้อด้วยกันที่ต้องคำนึงถึง คือ

1. ในคดีที่ได้มีการฟ้องหรือร้องขอนั้นใครคือ “คู่ความ”
2. คู่ความในคดีที่ได้มีการฟ้องหรือร้องขอนั้นเป็นผู้ที่มี “ความสามารถเป็นคู่ความ” หรือไม่ และ
3. คู่ความในคดีที่ได้มีการฟ้องหรือร้องขอและเป็นผู้ที่มี “ความสามารถเป็นคู่ความ” นั้น เป็นผู้ที่มี “ความสามารถดำเนินคดี” หรือไม่⁴

ตัวอย่างเช่น

ก. ภริยาถูกฟ้องแต่ในชั้น “การนั่งพิจารณา” ของศาล สามีเป็นผู้เข้าไปแถลงด้วยวาจาในการนั่งพิจารณา ดังนี้ สามีไม่ใช่ “คู่ความ” สามีเป็นไปได้อย่างมากที่สุด คือ เป็นผู้ทำการแทนภริยา

ข. เด็กชายแดงฟ้องคดี เด็กชายแดงเป็น “คู่ความ” และเด็กชายแดงมี “ความสามารถเป็นคู่ความ” แต่เด็กชายแดงไม่มี “ความสามารถดำเนินคดี” เพราะเป็นผู้เยาว์

สิทธิในการนำคดีขึ้นฟ้องต่อศาล โดยหลักการทั่วไปแล้วเป็นที่ยอมรับกันว่า บุคคลซึ่งเป็นที่สมควรได้รับการเยียวยาโดยศาลเท่านั้น จึงเป็นผู้มีสิทธินำคดีขึ้นฟ้องร้องต่อศาลได้ตามหลักการที่ว่า (1) บุคคลดังกล่าวนั้นเป็นบุคคลที่อยู่ในสถานะที่เหมาะสมที่สุดที่จะดำเนินการทางศาลเพื่อให้มีการเคารพต่อสิทธิตามกฎหมายสารบัญญัติ และ (2) ควรเป็นที่ยอมรับว่าเป็นการสมควรที่จะให้เป็นสิทธิแก่บุคคลดังกล่าวเป็นการเฉพาะในการที่จะปกป้องผลประโยชน์ของเขาเองเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้มีการเข้าแทรกแซงโดยไม่สมควรซึ่งระบอบของผู้อื่น

สำหรับประเทศไทยได้กำหนดไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย ในมาตรา 55 ว่า “เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่ง

³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 495/2519 วินิจฉัยไว้ว่า ผู้ที่จะเป็นคู่ความในคดีได้นั้นจะต้องเป็นบุคคลดังกล่าวไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1(11) และคำว่าบุคคลนั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้แก่บุคคลธรรมดาและนิติบุคคล คณะบุคคลกรุงเทพมหานคร จำเลยที่ 1 เป็นเพียงคณะบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมิใช่บุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล โจทก์จึงไม่สามารถฟ้องจำเลยที่ 1 ให้รับผิดชอบหนี้ภาษีการค้าได้

⁴ คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาคดำเนินคดี, (สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548) น. 98.

หรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแบ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้”

สิทธิในการนำคดีขึ้นสู่ศาล ตามมาตรา 55 ข้างต้นมีได้ 2 กรณี คือ คดีมีข้อพิพาท และคดีไม่มีข้อพิพาท ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จะศึกษาเฉพาะในเรื่องการโต้แย้งสิทธิ

การโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ตามมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มิได้มีการจำกัดความไว้โดยตรง แต่ได้มีนักกฎหมายหลายท่านได้อธิบายความถึงไว้ยกตัวอย่างดังนี้

“การโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ หมายถึง การที่บุคคลทุกคนไม่ว่าเป็นบุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคลก็ดี มีข้อโต้แย้งกันในเรื่องสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายแพ่งของบุคคลนั้น หรือสิทธิและหน้าที่นั้นจะต้องใช้บังคับทางศาล เพื่อความรับรองป้องกันและบังคับตามซึ่งสิทธินั้นประกอบทั้งบุคคลนั้นเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความสามารถตามกฎหมายแล้ว บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องหรือร้องหรือต่อสู้คดีในศาลได้”

“การโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ หมายถึง กรณีที่บุคคลฝ่ายหนึ่งอ้างสิทธิเหนือบุคคลอีกฝ่าย หนึ่ง ซึ่งบุคคลฝ่ายหลังปฏิเสธสิทธิของบุคคลฝ่ายแรก หรือมิฉะนั้นก็กล่าวอ้างสิทธิใหม่ของตนเอง การอ้างสิทธิหรือหน้าที่นี้ต้องเป็นสิทธิตามกฎหมายสารบัญญัติ ในที่นี้คือกฎหมายแพ่งที่จะถือว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิได้นั้นไม่จำเป็นต้องเป็นการโต้แย้งสิทธิชนิดใดชนิดหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นการขัดแย้งกันในประโยชน์ตามกฎหมายที่คู่ความยืนยันว่ามีกฎหมายสารบัญญัติสนับสนุนและประโยชน์นั่นเองถือเป็นวัตถุแห่งการฟ้องร้อง (the object of litigation (Prozessgegenstand))⁶”

“การที่ใครจะยื่นฟ้อง ผู้นั้นจะต้องมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับการยื่นฟ้องนั้นโดยต้องเป็นเรื่องซึ่งสมควรขอความคุ้มครองสิทธิจากศาลหรือไม่ก็เป็นเรื่องที่ว่าผู้นั้นจะต้องใช้สิทธิทางศาล⁷”

จะเห็นได้ว่า การโต้แย้งสิทธินั้น คือ การที่บุคคลเกิดข้อโต้แย้งกันในเรื่องสิทธิหรือหน้าที่ หรือประโยชน์ตามที่กฎหมายสารบัญญัติให้ความรับรองหรือคุ้มครองให้เกิดสิทธิเรียกร้องหรือสิทธิที่จะฟ้องร้องขึ้น การเกิดสิทธิที่จะฟ้องร้องกันขึ้นนี้ต้องมีการกระทบกระเทือนสิทธิของตนถึงขนาดที่เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นอย่างแน่แท้ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นแล้ว หรือเรียกในทาง

⁵พระนิติการณประสม, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 2, น. 47.

⁶จักรพงษ์ เล็กสกุลไชย, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 2, น. 2.

⁷หลวงจำรูญ เนติศาสตร์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 2, น. 51.

วิชาการว่า . "ต้องเกิดประโยชน์ที่คุ้มครองในทางกฎหมาย" (Rechtsschutzinteresse หรือ Rechtsschutzbedürfnis)⁸

ดังนั้น ในการพิจารณาเรื่องการโต้แย้งสิทธิตามมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยสามารถแยกการพิจารณาเป็นองค์ประกอบได้ดังนี้ คือ 1) บุคคลที่จะกล่าวอ้างว่าถูกโต้แย้งสิทธิได้นั้นจะต้องเป็นบุคคลที่มีประโยชน์ส่วนได้เสียในเรื่องนั้น ๆ 2) ต้องมีการกระทำที่เป็นการโต้แย้งสิทธิกัน ซึ่งเป็นความเสียหายอันจริงจังซึ่งกฎหมายรับรู้หรือให้ความคุ้มครอง 3) การโต้แย้งสิทธินั้นต้องมีอยู่ในขณะฟ้องคดี

1.1 เป็นบุคคลที่มีประโยชน์ส่วนได้เสีย

คำว่า "ส่วนได้เสีย" คือ สิทธิหรือหน้าที่ที่กฎหมายได้กำหนดให้มีขึ้น และกฎหมายยอมรับคุ้มครองให้ จะเห็นได้ว่าส่วนได้เสียจะเกี่ยวกับทั้งสิทธิและหน้าที่

"สิทธิ" คือ ประโยชน์ที่กฎหมายกำหนดให้มีขึ้น และกฎหมายยอมรับรองคุ้มครองให้ แบ่งตามลักษณะของสิทธิได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. สิทธิตามกฎหมาย เป็นสิทธิที่มนุษย์มีเหมือนกันทุกคนกฎหมายกำหนดไว้ให้ทุกคนมีสิทธิโดยมิจำกัด เพศ วัย อายุ หรือฐานะของบุคคล เช่นสิทธิในการเลือกที่อยู่อาศัย สิทธิที่จะเลือกประกอบอาชีพ สิทธิที่จะเลือกคู่ครอง

2. สิทธิตามสัญญา ได้แก่ สิทธิที่เกิดขึ้นจากการทำความตกลงของมนุษย์ถ้า ความตกลงนั้นไม่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามขัดแย้งโดยกฎหมาย หรือเป็นการพนันวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามมาตรา 150 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว ความตกลงนั้นก็ใช้บังคับได้ และบุคคลที่ได้สิทธิตามความตกลงนั้นมีสิทธิเรียกให้ผู้มีหน้าที่ปฏิบัติตามสิทธิที่ตนมีอยู่ได้ ถ้าบุคคลผู้มีหน้าที่ไม่ยอมปฏิบัติตามก็สามารถฟ้องร้องบังคับได้ การฟ้องบังคับนั้นอาจเป็นการฟ้องให้ผู้มีหน้าที่กระทำการหรืองดเว้นกระทำการสิทธิที่เกิดขึ้นตามสัญญานี้มักจะเป็นสิทธิต่างมีต่อกันและกัน โดยเฉพาะความตกลงที่ทำกันไว้นั้นเป็นสัญญาต่างตอบแทน เช่น นาย ก. กับ นาย ข. ทำความตกลงซื้อขายบ้านกัน โดย นาย ก. ตกลงขายบ้านให้กับนาย ข. และ นาย ข. ตกลงซื้อบ้านหลังดังกล่าวจากนาย ก. ดังนี้ นาย ข. มีสิทธิที่จะได้รับการส่งมอบบ้าน และ นาย ก. มีสิทธิที่จะได้รับเงินค่าบ้าน

⁸ คณิต ณ นคร, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 4, น. 231.

แต่มิใช่ว่าถ้ามีความตกลงกันแล้ว สิทธิเกิดจากความตกลงนั้นจะต้องเป็นสิทธิของคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย ความตกลงให้เกิดสิทธินั้นมีฝ่ายเดียวก็ได้โดยอีกฝ่ายไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องจากคู่สัญญาอีกฝ่ายเลย เช่น นาย ก. กับ นาย ข. เป็นญาติกัน นาย ก. เห็น นาย ข. เป็นคนดี จึงตกลงยกบ้านให้นาย ข. โดยทำเป็นสัญญาจะให้ไว้โดยถูกต้อง กล่าวคือมีการจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่แล้ว ดังนี้ นาย ข. มีสิทธิแต่ฝ่ายเดียวที่จะได้รับบ้านของ นาย ก. ส่วนนาย ก. ไม่มีสิทธิอย่างใดต่อนาย ข. เลย

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า "สิทธิ" ก็คือ ประโยชน์ที่กฎหมายได้รับรองคุ้มครองให้

"หน้าที่" คือ พันธะหรือความผูกพันที่กฎหมายกำหนดให้กระทำหรือ งดเว้นกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดหน้าที่ก็เช่นเดียวกับสิทธิ มีสองประเภทคือ 1) หน้าที่ตามกฎหมาย กับ 2) หน้าที่ตามสัญญา

1. หน้าที่ตามกฎหมาย บุคคลบางคนกฎหมายกำหนดหน้าที่เอาไว้ว่ามีหน้าที่จะต้องปฏิบัติหรืองดเว้นกระทำการบางประการหน้าที่ตามกฎหมายแตกต่างกับสิทธิตามกฎหมาย เพราะสิทธิตามกฎหมายเป็นสิทธิที่กฎหมายให้แก่บุคคลทุกคน ส่วนหน้าที่กฎหมายบัญญัติไว้เฉพาะบุคคลบางประการเท่านั้น เช่น หน้าที่ของบิดา มารดา ที่จะต้องเลี้ยงดูให้การศึกษาแก่บุตรบุคคลอื่นที่มีใช้บิดามารดาก็ไม่มีหน้าที่เช่นนี้ หน้าที่ของผู้อนุบาลตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ก็คือ กระทำแทนคนไร้ความสามารถบุคคลอื่นถึงแม้จะเป็นบิดามารดาของคนไร้ความสามารถก็จะมากระทำการแทนผู้อนุบาลมิได้เพราะไม่มีหน้าที่ตามกฎหมาย

2. หน้าที่ตามสัญญา เช่นเดียวกับสิทธิที่เกิดขึ้นจากสัญญา กล่าวคือ เกิดจากความตกลงของบุคคลสองฝ่าย โดยข้อตกลงนั้นไม่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามขัดแย้งโดยกฎหมาย หรือเป็นการพ้นวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ความตกลงนั้นก็บังคับได้ทำให้เกิดหน้าที่ขึ้นด้วย เช่น นาย ก. ทำสัญญาเช่าบ้านนาย ข. นาย ก. มีหน้าที่ที่จะต้องส่งมอบค่าเช่าให้แก่ นาย ข. ตามกำหนดระยะเวลาที่ตกลงกันไว้ ส่วนนาย ข. ก็มีหน้าที่ส่งมอบบ้านให้อยู่ในสภาพที่อยู่อาศัยได้และต้องซ่อมแซมใหญ่ เมื่อบ้านที่เช่านั้นเกิดชำรุดขึ้น

ส่วนหน้าที่ฝ่ายเดียวก็มีได้เกิดจากการตกลงกัน เช่น นายแดงทำสัญญาจะให้รถยนต์แก่นายดำ เช่นนี้นายแดงมีหน้าที่ส่งมอบรถยนต์ให้เป็นกรรมสิทธิ์ของนายดำ ส่วนนายดำไม่มีหน้าที่ปฏิบัติตอบแทนนายแดงแต่อย่างใด

ดังนั้น "หน้าที่" ก็คือ ประโยชน์ที่จะต้องเสียมันเอง

การกล่าวถึงการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่หรือต้องมีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องด้วยอันเป็นเหตุให้สามารถฟ้องร้องคดีได้นั้น ต้องพิจารณาตามกฎหมายสารบัญญัติเป็นเรื่องๆ ไป กล่าวโดยทั่วไปคือ ในเรื่องสัญญาคู่สัญญาฝ่ายใดไม่ปฏิบัติตามสัญญาโดยไม่มีข้อแก้ตัว การไม่ปฏิบัติตามสัญญานั้นย่อมเป็นการโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิตามสัญญาของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง หรือในทางละเมิด ถ้าเรากระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดๆ อันเป็นการกระทำหรืองดเว้นกระทำนั้น ต้องตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 บัญญัติไว้ การกระทำหรืองดเว้นกระทำ การนั้นก็เป็นการโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลผู้เสียหาย ดังนั้นหากจะพูดถึงการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ต้องเป็นการโต้แย้งกันในสิทธิหรือหน้าที่หรือประโยชน์ที่กฎหมายให้การรับรองคุ้มครองให้ตามกฎหมายสารบัญญัติ

กฎหมายสารบัญญัติที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในทางแพ่ง ซึ่งเป็นกฎหมายขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในสังคมนี้ ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นอกจากนี้ ได้แก่ ประมวลกฎหมายรัชฎาการ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พระราชบัญญัติล้มละลาย พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า ลิขสิทธิ์และสิทธิบัตร พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค เป็นต้น

ในกรณีของคำพิพากษาของศาลที่เป็นบรรทัดฐาน (The Doctrine of Precedent หรือ Stare Decisis) อาจใช้เป็นหลักในการวินิจฉัยคดีได้เหมือนกัน ซึ่งหลักการในเรื่องนี้มีว่าศาลมีพันธะจะต้องตัดสินคดีตามแนวบรรทัดฐานแห่งคำพิพากษาของศาลในเรื่องเดียวกันนั้น จะต้องพิจารณาจากชั้นของศาล กล่าวคือ ศาลที่จะต้องปฏิบัติตามหรือถือตามคำพิพากษาของศาลที่มีศักดิ์สูงกว่าหรือเท่าเทียมกัน (A Court of Equivalent Standing) ส่วนศาลสูงกว่าย่อมมีอำนาจกลับหรือแก้คำพิพากษาของศาลล่างได้เสมอ และในบางกรณีอาจกลับหรือแก้แนวคำพิพากษาของศาลตนเองได้ด้วย แนวคำพิพากษาของศาลนี้จะมีความเชื่อถือระหว่างศาลด้วยกันเพียงใดขึ้นอยู่กับระบบกฎหมายของประเทศที่ศาลพิพากษา ซึ่งแยกพิจารณาได้ดังนี้⁹

1. ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law เช่น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ประเทศเหล่านี้ แนวคำพิพากษาบรรทัดฐานของศาลมีความผูกพันในการพิจารณาคดีในเรื่องเดียวกันผูกพันศาลเป็นเสมือนเป็นกฎหมาย (Imperative Authority)

⁹ธานินทร์ กรียวิเชียร, คำบรรยายกฎหมายเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายไทยกับกฎหมายของประเทศแองโกล-แซกซอน, แผนกวิชานิติศาสตร์ คณะบัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518, น. 135/1.

2. ประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย คำพิพากษาของศาลในอดีตก่อนในเรื่องเดียวกัน มีน้ำหนักเพียงจูงใจให้ศาลถือปฏิบัติเท่านั้น (Persuasive Authority)

สำหรับประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย ถ้ามีปัญหาข้อกฎหมายข้อใดเกิดขึ้นและศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้ประการใดแล้ว ศาลล่างของไทยมักจะถือตามคำพิพากษาของศาลฎีกาเสมอ แม้ระบบประมวลกฎหมายศาลล่างไม่จำเป็นต้องถือตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกา ในกรณีข้อเท็จจริงจะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันก็ตาม แต่ทว่าในทางปฏิบัติศาลล่างจะถือตามแนวคำพิพากษาของศาลฎีกา หรือแม้แต่ศาลฎีกาด้วยกันก็มักจะปฏิบัติตามแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ได้วินิจฉัยไว้ก่อนโดยเฉพาะอย่างยิ่งคำพิพากษาศาลฎีกาที่ได้วินิจฉัยโดยที่ประชุมใหญ่

คำพิพากษาของศาลฎีกาที่ได้วินิจฉัยไว้เป็นแนวทางเสมอมาโดยมิได้มีการเปลี่ยนแปลง เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่วินิจฉัยเกี่ยวกับ บุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองแล้วมีสิทธิรับมรดกได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1627 ซึ่งมาตราดังกล่าวบัญญัติไว้ว่า “บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้ว และบุตรบุญธรรมนั้น ให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานเหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายนี้” ตามมาตรา 1627 นี้มิได้กำหนดแบบวิธีที่จะทำการรับรองเอาไว้ ศาลฎีกาได้วินิจฉัยโดยดูพฤติการณ์เป็นเรื่องๆ ไป

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 826/2492 วินิจฉัยว่า ตามมาตรา 1627 บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วแม้จะไม่ถึงกับเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย ก็ยังมีสิทธิรับมรดกของฝ่ายผู้ให้กำเนิดได้ในฐานะเป็นผู้สืบสันดานตามมาตรา 1629 (1)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1259/2506 วินิจฉัยว่า บิดามารดาโจทก์ไม่ได้จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย แม้บิดาจะได้แจ้งทะเบียนการเกิดว่าโจทก์เป็นบุตรและอุปการะเลี้ยงดูตลอดมา โจทก์หาเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของบิดาไม่ เด็กที่เกิดนอกสมรสจะเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายได้ก็ต้องไปเป็นตามวิธีการแห่งมาตรา 1526 โจทก์มีฐานะเพียงบุตรซึ่งบิดารับรองแล้ว ตาม มาตรา 1627 มีสิทธิเพียงได้รับมรดกในฐานะเป็นผู้สืบสันดานตาม มาตรา 1629 (1) เท่านั้น

จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1259/2506 นี้เพียงบิดาแจ้งทะเบียนการเกิดว่าโจทก์เป็นบุตร เท่านั้น ก็ถือว่าเป็นการรับรองตาม มาตรา 1627 แล้ว และนอกจากนั้นยังมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 226/2501 วินิจฉัยไว้ว่า การที่บิดาแสดงออกโดยเลี้ยงดู ให้ใช้นามสกุล ก็ถือเป็นการรับรองตามมาตรา 1627 แล้ว

สรุปได้ว่า การจะมีส่วนได้เสียหรือมีสิทธิหน้าที่ได้นั้นต้องพิจารณาจากสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายซึ่งได้บัญญัติให้ความรับรองคุ้มครองไว้ แต่อาจมีบางกรณีที่มีส่วนได้เสียหรือสิทธิ

หน้าที่นั้นเกิดจากคำพิพากษาที่เป็นบรรทัดฐาน เช่น ในเรื่องบุตรนอกสมรสที่บิดาได้รับรองแล้ว ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาได้ที่ยกมาข้างต้น ซึ่งเราอาจเรียกว่าเป็นส่วนได้เสียหรือสิทธิหน้าที่ทางศีลธรรมได้

ในกรณีของการที่ไม่มีสิทธิหน้าที่หรือส่วนได้เสียตามกฎหมายนี้ จะไม่สามารถอ้างสิทธิ หน้าที่ของตนเพื่อใช้สิทธิในการฟ้องคดีได้ ถือว่าเป็นบุคคลที่ไม่ได้ถูกได้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมาย ขอยกตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกามา 3 ตัวอย่าง เพื่อใช้ในการศึกษา

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 651/2492 โจทก์ฟ้องว่า เจ้าของที่ดินให้โจทก์อาศัยทำกินในที่ดินจำเลยมาขัดขวางไม่ให้โจทก์ทำนาในที่ดินนี้ ขอให้สั่งห้ามจำเลยไม่ให้มาเกี่ยวข้อง ดังนี้ สิทธิครอบครองที่ดินยังคงอยู่แก่เจ้าของ โจทก์เป็นได้อย่างมากก็เพียงผู้ยึดถือไว้ให้อยู่ในฐานะผู้แทนผู้ครอบครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1381 เท่านั้น โจทก์ไม่มีทรัพย์สินสิทธิอย่างใดในที่ดินนั้น เมื่อเจ้าของไม่ได้เข้าเป็นโจทก์ร่วม โจทก์ก็ไม่มีอำนาจฟ้องคดีนี้

ในคำพิพากษาศาลฎีกานี้ แสดงให้เห็นว่าบุคคลที่เป็นเพียงผู้ยึดถือไว้ในฐานะผู้ครอบครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1381 ไม่มีอำนาจฟ้องคดี บุคคลอื่นเข้ามายุ่งเกี่ยวกับทรัพย์สินที่พิพาทได้ เป็นกรณีที่กฎหมายได้กำหนดให้เฉพาะบุคคลผู้เป็นเจ้าของซึ่งมีทรัพย์สินสิทธิในที่ดินนั้นที่มีอำนาจฟ้องคดีได้ บุคคลดังกล่าวจึงไม่มีอำนาจฟ้องคดี

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2664/2517 วินิจฉัยว่า โจทก์เช่ารถยนต์จากจำเลยที่ 1 จำเลยที่ 1 เอาประกันรถยนต์คันนั้นไว้กับจำเลยที่ 2 โดยโจทก์เป็นผู้เสียค่าประกันภัยในนามของจำเลยที่ 1 ตามสัญญาเช่าซื้อ แม้ชื่อผู้เอาประกันภัยในกรมธรรม์ประกันภัยจะลงชื่อจำเลยที่ 1 โดยมีชื่อโจทก์ในวงเล็บ ติดท้าย แต่โจทก์ก็เป็นเพียงผู้ออกเบี้ยประกันเท่านั้น ยังฟังไม่ได้ว่าโจทก์ได้ร่วมกับจำเลยที่ 2 เอาประกันรถยนต์ที่เช่าซื้อ โจทก์ไม่มีนิติสัมพันธ์กับ จำเลยที่ 2 ตามกรมธรรม์ประกันภัยจึงไม่มีอำนาจฟ้องจำเลยที่ 2 ให้ใช้เงินค่ารถยนต์คันที่เช่าซื้อซึ่งได้หายไป

จากคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้น จะเห็นได้ว่า โจทก์และจำเลยมิได้มีนิติสัมพันธ์กัน เมื่อไม่มีนิติสัมพันธ์ต่อกัน ย่อมไม่ก่อให้เกิดสิทธิหรือหน้าที่ที่จะเรียกร้องต่อกันได้ จึงไม่มีอำนาจที่จะฟ้องคดี

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 112/2515 วินิจฉัยว่า สัญญาที่ผู้ไม่มีส่วนได้เสียทำกับ คู่ความฝ่าย หนึ่งฝ่ายใด โดยจะให้เงินจำนวนหนึ่งแก่คู่ความ ถ้าคู่ความนั้นโอนสิทธิในการเป็นความทั้งหมด ให้เป็นการตอบแทน ดังนี้ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนเป็นโมฆะ คู่ความฟ้องเรียกเงินตามสัญญานั้นไม่ได้ และผู้ค้าประกันก็ไม่ต้องรับผิดชอบเช่นเดียวกัน

จากคำพิพากษานี้ เป็นกรณีที่สัญญาที่สร้างขึ้นเป็นโมฆะถือว่าไม่มีนิติสัมพันธ์ต่อกัน เมื่อไม่มีนิติสัมพันธ์ต่อกัน ย่อมไม่ก่อให้เกิดสิทธิหรือหน้าที่ที่จะเรียกร้องต่อกันได้

คำพิพากษานี้ทั้งสามที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ เป็นกรณีของการที่ไม่มีกฎหมายให้อำนาจไว้ หรือไม่มีนิติสัมพันธ์ต่อกัน หรือสัญญาที่สร้างขึ้นตกเป็นโมฆะ กรณีต่างๆเหล่านี้ไม่ถือว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิได้

1.2 เป็นการกระทำที่เป็นการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่กัน

การกระทำที่เป็นการโต้แย้งระหว่างบุคคลที่เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ที่จะถือได้ว่าเป็นการโต้แย้งจะต้องมีการกระทำเกิดขึ้นแล้ว ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ออกแยกออกได้เป็น 2 กรณี คือ

1. การกระทำที่แสดงออกหรือการกระทำในทางบวก (Positive Act)
2. การงดเว้นการกระทำ หรือการกระทำในทางลบ (Negative Act)

ได้มีนักกฎหมาย¹⁰ ให้คำจำกัดความไว้ว่าการกระทำคือเหตุการณ์ที่ปรากฏออกมาภายนอกโดยจิตใจบังคับและแยกออกได้เป็น 3 ส่วน คือ

1. อิริยาบถ (Origin, Movement)
2. พุทธิการณ์ประกอบอิริยาบถ (Circumstances)
3. ผลจากอิริยาบถและพุทธิการณ์ประกอบ (Consequences)

อิริยาบถ (Movement) ได้แก่ การเคลื่อนไหวส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายหรือไม่เคลื่อนไหวโดยมีจิตใจบังคับในการกระทำนั้นๆ หรือรู้สำนึกว่าเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกาย และต้องสามารถบังคับการเคลื่อนไหวร่างกายนั้นได้ด้วย อย่างไรก็ตาม คือ สามารถบังคับร่างกายให้เคลื่อนไหวได้แต่ก็ไม่บังคับก็ถือเป็นการบังคับให้ร่างกายอยู่เฉยๆ ไม่เคลื่อนไหวนั่นเอง อิริยาบถจึงได้แก่การเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยจิตใจบังคับหรือรู้สำนึกจึงไม่หมายความว่า การกระทำที่จิตใจไม่บังคับหรือการกระทำโดยไม่รู้สำนึกในการกระทำ เช่นการกระทำในการละเมอ หรือไม่หมายความว่ารวมถึงการกระทำที่ถูกบังคับ¹¹

¹⁰ Salmond No. 131, Perkins Crim, Law p. 475.

¹¹ จิตติ ติงศภัทัย, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1 ตอนที่ 1, พิมพ์ครั้งที่ 5; (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงทองการพิมพ์, 2517) น. 118.

พฤติการณ์ประกอบอิริยาบถ (Circumstances) สืบเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวร่างกาย หรือไม่เคลื่อนไหวอิริยาบถนั้น ควรมีพฤติการณ์ประกอบเพื่อให้ชัดเจน ถึงการกระทำที่เป็นการ ได้แย้งพฤติการณ์ใดจะมีความสำคัญตามกฎหมายหรือไม่ ย่อมแล้วแต่บทบัญญัติของกฎหมายโดยพิจารณาเป็นคดีๆ ไป หรืออาจเป็นองค์ประกอบของความผิดในบางความผิดก็ได้ พฤติการณ์ประกอบการเคลื่อนไหวหรืออิริยาบถมิใช่ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 103/2511 วินิจฉัยว่า การได้แย้งสิทธิเกี่ยวกับการครอบครองที่ดิน ไม่จำต้องถึงกับต้องใช้กำลังกายเข้ายื้อแย่งหรือบุกรุกเข้าไปในที่ดินเพียงการที่สามีจำเลยเคยร้องเรียนต่อนายอำเภอว่าโจทก์บุกรุกที่ดินนั้นและเมื่อสามีจำเลยตาย จำเลยก็ยังแสดงสิทธิโดยขอให้โจทก์ออกไปจากที่ดินดังกล่าว ก็ถือได้ว่าเป็นได้แย้งสิทธิแล้ว โจทก์จึงชอบที่จะเสนอคดีต่อศาลเพื่อขจัดข้อโต้แย้ง และแสดงสิทธิของโจทก์ได้

ผลของการกระทำ (Consequences) การกระทำจะเป็นการโต้แย้งได้จะต้องเกิดผลขึ้นจากการเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวอิริยาบถที่ประกอบด้วยพฤติการณ์ ผลที่เกิดขึ้นแยกได้เป็น 2 ประเภท¹² คือ ผลที่เป็นความประสงคิใกล้ชิด (but Immediate) เป็นผลโดยตรงจากการกระทำประเภทหนึ่งและผลสุดท้าย (result) ซึ่งเกิดจากอิริยาบถ อีกส่วนหนึ่งผลที่เป็นความประสงคิใกล้ชิดไม่จำเป็นต้องรวมอยู่ในอิริยาบถหรือไม่จำเป็นต้องกระทำด้วยตนเองอาจใช้เครื่องมือ หรือบุคคลอื่นทำก็ได้ ส่วนผลสุดท้ายเป็นผลที่เป็นความประสงคิใกล้ชิดไม่จำเป็นต้องรวมอยู่ในอิริยาบถหรือไม่จำเป็นต้องกระทำด้วยตนเองอาจใช้เครื่องมือ หรือบุคคลอื่นทำก็ได้ ส่วนผลสุดท้ายเป็นผลที่กฎหมายบัญญัติเป็นหลักเกณฑ์ขององค์ประกอบความผิด

การกระทำโดยดเว้น (Negative Act) จะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดไว้ชัดแจ้งว่าผู้ใดดเว้นไม่กระทำในกรณีใดบ้าง จึงจะถือว่าการโต้แย้ง ส่วนมากเป็นเรื่องของบุคคลที่มีหน้าที่แล้วดเว้นไม่ปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นก็ถือเป็นการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง และการมีหน้าที่นั้นต้องเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำหรือป้องกันมิให้เกิดผลด้วย เช่น นาย ก. เป็นพนักงานเปิด-ปิด ที่กั้นถนนเวลารถไฟมา ครั้นรถไฟวิ่งมา นาย ก. เห็นนาย ข. ซึ่งไม่ถูกกับตน รู้สึกอิจฉา นาย ข. ที่มีรถยนต์สวยๆ ที่ จึงไม่ยอมปิดที่กั้นถนนปล่อยให้ นาย ข. ขับรถข้ามทางรถไฟเป็นเหตุให้รถยนต์ของนาย ข. พังยับเยินใช้การไม่ได้เช่นนี้ ถือว่า นาย ก. ละเว้นการกระทำเป็นเหตุ ให้ นาย ข. ได้รับความเสียหาย นาย ข. จึงต้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจาก นาย ก. ได้ต่างหากจากความผิดทางอาญา

¹² เฝิงอ้าง., น. 121.

การกระทำที่จะเป็นมูลให้นำกรณีมาสู่ศาลเป็นคดีฟ้องร้องกันได้นั้น ตามแนวคำพิพากษาฎีกาและความเห็นของนักกฎหมายส่วนใหญ่จะต้องเป็นการกระทำที่ปรากฏถึงขั้นที่ตัวสิทธิหรือหน้าที่นั้นถูกโต้แย้งขัดขวางโดยการกระทำหรืองดเว้นกระทำการดังกล่าวข้างต้นเกิดขึ้นแล้ว หรือการกระทำเช่นนั้นล่วงล้ำเข้าไปในขอบเขตแห่งสิทธิแล้วหรือยัง ไม่ใช่แต่เพียงมีความเห็นแตกต่างโต้เถียงกันก็จะนำมาฟ้องเป็นคดีให้ศาลวินิจฉัย เพราะการโต้แย้งในความเห็นของกันและกัน ยังไม่มีการกระทำที่เป็นการโต้แย้งสิทธิกัน หากเป็นความเสียหายอันจริงจังซึ่งกฎหมายรับรู้แล้วไม่¹³ ขอยกตัวอย่างคำพิพากษาที่ถือว่าการโต้แย้งสิทธิและยังไม่เป็นการโต้แย้งสิทธิ ดังนี้

กรณีที่ถือเป็นการโต้แย้งสิทธิ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 880/2495 วินิจฉัยว่า ข้อหาขายที่ดินกันโดยทำเป็นหนังสือกันเอง ไม่ถูกต้องตามแบบซึ่งไม่สมบูรณ์ตามกฎหมายนั้น เมื่อผู้ขายสละสิทธิครอบครองใน ที่ดินนั้นให้ผู้ซื้อแล้ว พอผู้ซื้อเข้าไปถากถางที่ก็มีผู้อื่นเข้ามาขัดขวางดังนี้ ผู้ซื้อย่อมมีอำนาจฟ้องขอให้ห้ามผู้นั้นมิให้เข้ามาเกี่ยวข้องกันที่นั้นได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 321/2490 วินิจฉัยว่า กรมการอำเภอมีหน้าที่ทะนุบำรุง และตรวจตรา รักษาทรัพย์สินที่ดินอันเป็นสาธารณะประโยชน์ของแผ่นดิน ย่อมมีอำนาจฟ้องขับไล่ผู้บุกรุกที่เข้ามายึดถือเอาที่ดินนั้นได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1008/2506 ผู้ที่เช่าซื้อรถยนต์ที่ชำระค่าเช่าซื้อยังไม่ครบ เมื่อมีผู้มาทำละเมิดให้รถยนต์เสียหาย ผู้เช่าซื้อย่อมฟ้องได้ เพราะถือว่ามีกรรมสิทธิในรถแล้ว

จากคำพิพากษาฎีกาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการกระทำที่เป็นการกระทบทสิทธิหรือล่วงล้ำเข้าไปในขอบเขตแห่งสิทธิแล้ว จึงมีอำนาจฟ้องคดีได้

กรณีที่ไม่ถือเป็นการโต้แย้งสิทธิ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 877/2497 วินิจฉัยว่า โจทก์ฟ้องว่า จำเลยเป็นบุตรโจทก์เกิดจากสามีเก่า จำเลยได้เข้าไปในบ้านโจทก์ และด่าว่าโจทก์และแสดงกิริยาชู้เถื่อนเป็นที่น่าหวาดเสียว ขอให้ศาลห้ามมิให้จำเลยเข้าไปในบ้านของโจทก์ต่อไปอีก จำเลยให้การรับว่าเป็นบุตรโจทก์ แต่คำฟ้องนอกนั้นปฏิเสธ จำเลยว่าจำเลยยังมิมีการผูกพันที่จะเข้าไปในบ้านโจทก์ โดยเวลานี้ตาของจำเลยและภริยาจำเลยอยู่ในบ้านโจทก์ จำเลยมีหน้าที่จะต้องดูแลเยี่ยงเมียนตามหน้าที่ศีลธรรมคู่ความไม่สืบพยานศาลชั้นต้นพิพากษาห้ามจำเลยไม่ให้เข้าไปในบ้านโจทก์ตามฟ้อง

¹³ พระนิติการณประสม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น 63.

ศาลฎีกาเห็นว่าโจทก์ไม่มีสิทธิฟ้อง เพราะตามฟ้องไม่ปรากฏว่ามีข้อโต้แย้งสิทธิแต่อย่างใด ในฟ้องกล่าวว่า จำเลยเข้าไปในบ้านโจทก์พาลหาเรื่องด่าว่าโจทก์เป็นการก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่โจทก์ จำเลยหาได้โต้แย้งสิทธิของโจทก์ไม่ อนึ่งโจทก์มีอำนาจที่จะห้ามไม่ให้ใครเข้าไปในบ้านของตนได้ ไม่จำเป็นต้องมาร้องทางศาล คำให้การจำเลยก็ไม่ยืนยันว่า จำเลยมีสิทธิเข้าไปในบ้านโจทก์แต่อย่างใด พิพากษากลับ ให้ยกฟ้องโจทก์

เรื่องนี้โจทก์ไม่ได้ฟ้องเรียกค่าเสียหายที่จำเลยทำต่อโจทก์มาแล้วอย่างใด แต่โจทก์ฟ้องขอห้ามมิให้จำเลยเข้าบ้านโจทก์ในอนาคต เมื่อจำเลยมิได้กระทำการอันแสดงว่าจะโต้แย้งสิทธิของโจทก์ในอนาคต เพราะจำเลยไม่ยืนยันสิทธิที่จะเข้าบ้านโจทก์แต่อย่างใด จึงไม่มีเหตุอันจะเห็นว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิดังที่โจทก์ขอมาเพื่อกีดขวางหน้า จึงฟ้องโดยมีคำขอเช่นนั้นไม่ได้¹⁴

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 979/2494 วินิจฉัยว่า ผู้ชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนที่ศาลพิพากษาให้ตั้งขึ้น ทำคำชี้ขาดแล้วจำเลยยื่นคำร้องคัดค้านว่าคำชี้ขาดนั้นไม่ถูก ขอให้ศาลเพิกถอนคำชี้ขาดและงบดุลนั้นเสีย ศาลฎีกาวินิจฉัยว่ากรณีเช่นนี้ผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้อื่นใดจะมาฟ้องขอให้ศาลเปลี่ยนแปลงแก้ไขคำชี้ขาดนั้นมิได้ เพราะยังไม่มีสิทธิโต้แย้งอย่างใดเกิดขึ้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 55 กล่าวโดยเฉพาะจำเลยยังไม่ถูกฟ้องเรียกหนี้แต่อย่างใด จึงไม่มีสิทธิที่จะมาร้องต่อศาล คดีนี้อาจเป็นบรรทัดฐาน ว่าลูกหนี้จะมาฟ้องให้ศาลแสดงว่าตนไม่เป็นหนี้ไม่ได้ เป็นเรื่องที่จะต่อสู้เมื่อเจ้าหนี้มาฟ้องให้ชำระหนี้เท่านั้นก่อนนั้นยังไม่มีกระทำการที่กระทบกระเทือนสิทธิแต่อย่างใด

นอกจากนี้ ยังมีการกระทำบางอย่างที่ไม่ถือเป็นการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ เช่น

การแนะนำให้ปฏิบัติหรือการแจ้งข้อเท็จจริง ยังไม่ถือว่าเป็นการโต้แย้ง ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกา ต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 355/2492 วินิจฉัยว่า การเก็บภาษีโรงค้านี้ ประมวลรัษฎากรบัญญัติไว้ว่า ผู้จะต้องเสียภาษี จะต้องยื่นรายการต่อเจ้าพนักงาน ฯ จะได้ทำการประเมินถ้าผู้เสียภาษีเห็นว่าเจ้าพนักงานประเมินไม่ถูก ก็ให้อุทธรณ์ต่อข้าหลวงประจำจังหวัดหรืออธิบดีต่อศาลได้ คดีนี้โจทก์จำเลยเถียงกัน ในปัญหาข้อกฎหมาย ยังไม่ได้มีการประเมินและก็เมื่อแม้จะถูกประเมินก็ยังมาฟ้องต่อศาลทีเดียวไม่ได้ โฉนดจะมาฟ้องได้เมื่อยังไม่มีมีการประเมินเลย จึงต้องถือว่าไม่ใช่กรณีจะฟ้องได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55

¹⁴ ธานินทร์ กรัยวิเชียร, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2522) น. 242.

กรณีนี้จะเป็นการที่กฎหมายกำหนดขั้นตอนให้ต้องปฏิบัติตามก่อน จึงมีสิทธินำคดีขึ้นฟ้องร้องต่อศาลได้ กล่าวคือ แม้จะมีการโต้แย้งสิทธิเกิดขึ้นแล้วยังไม่เกิดสิทธิในการฟ้องร้องโดยทันทีต้องกระทำการตามกฎหมายที่กำหนดไว้เสียก่อน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1107/2508 วินิจฉัยว่า เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองมีหนังสือท้าวความถึงการที่โจทก์ได้รับอนุญาตให้อยู่ในประเทศ และบอกให้ทราบ bahwa โจทก์ต้องเดินทางกลับออกไปภายในกำหนดที่ได้รับอนุญาตเป็นการเตือนให้โจทก์ซึ่งถือหนังสือคนต่างด้าวรู้ไว้เท่านั้น ไม่เป็นการโต้แย้งสิทธิโจทก์

การที่เจ้าหน้าที่กรมตรวจคนเข้าเมืองบอกว่า ถ้าจะอยู่เกินกว่ากำหนดก็ต้องฟ้องคดีต่อศาลแล้วนำหลักฐานว่าได้ฟ้องคดีนั้นมาแสดงจึงจะอยู่ได้ต่อไปจนกว่าศาลจะตัดสินนั้นเป็นแต่เพียงคำแนะนำไม่ใช่เป็นการโต้แย้งสิทธิโจทก์ว่ามีบุคคลสัญชาติไทยและก็ไม่เป็นการกระทำการอันถือว่าเจ้าหน้าที่ได้โต้แย้งสิทธิของโจทก์อย่างแท้จริงอันควรที่จะฟ้องได้

เมื่อโจทก์ไม่ได้ใช้สิทธิพิสูจน์สัญชาติต่อเจ้าหน้าที่แล้ว สิทธิเรื่องสัญชาติของโจทก์ยังไม่ได้ถูกบอกกล่าวโดยเจ้าหน้าที่ โจทก์จะทวงเจ้าหน้าที่ต่อศาลไม่ได้

ประเด็นสำคัญของการพิจารณาว่าจะมีการกระทำที่เป็นการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ได้นั้น ต้องดูที่พฤติการณ์เป็นเรื่องๆ ไปว่าต้องเป็นการกระทำที่กระทบกระเทือนสิทธิ หรือล่วงล้ำเข้าไปในขอบเขตของสิทธินั้นๆ แล้ว หรือได้เกิดความเสียหายขึ้นแล้ว ความเสียหายในที่นี้ไม่จำเป็นต้องเป็นตัวเงิน อาจเป็นความเสียหายต่อสิทธิเสรีภาพ ร่างกาย หรือชื่อเสียงก็ได้

มีข้อสังเกตว่าในกรณีที่มีการโต้แย้งกัน แต่ยังไม่เกิดเป็นความเสียหายขึ้น จากแนวคำพิพากษาของศาลดังที่ได้ยกมาข้างต้นศาลจะไม่รับคดีไว้พิจารณา แต่หากเป็นกรณีที่การโต้แย้งนั้นหากปล่อยผ่านไปแล้วจะเกิดเป็นความเสียหายขึ้นแน่นอนแล้ว กรณีจึงสมควรหรือไม่ที่ศาลจะรับคำฟ้องไว้พิจารณา

1.3 การโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่นั้นต้องมีอยู่ในขณะฟ้องคดี

การกระทำที่เป็นการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่หรือส่วนได้เสียที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมีอยู่เสมอ กล่าวคือ การกระทำที่เป็นการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่นั้นก่อให้เกิดสิทธิในการฟ้องคดีขึ้น สิทธิในการฟ้องคดีต้องคงอยู่ตลอดการใช้สิทธิดำเนินคดีต่อศาล หากสิทธิในการฟ้องคดีได้สิ้นสุดไปก่อนที่จะมีการฟ้องคดี ย่อมไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้แสวงหาความคุ้มครองทางกฎหมาย ดังนั้นผู้กล่าวอ้างส่วนได้เสียไม่มีส่วนได้เสียเกิดขึ้นแล้วอาจเป็นกรณีที่ผู้มีส่วนได้เสียนั้นมีหนทางที่ง่ายกว่าและ

รวดเร็วกว่าในการเยียวยา หรือในกรณีที่โจทก์มีความคุ้มครองสิทธิอยู่แล้วตามกฎหมาย จึงไม่เข้าหลักเกณฑ์ของการมีสิทธิฟ้อง คดีตามมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่เป็นตัวอย่างให้เห็นดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2510/2516 วินิจฉัยว่า ในขณะที่เกิดเหตุละเมิดขึ้นนั้น ห้างหุ้นส่วนจำกัดสหมิตรหล่อยาง ยังมีได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ตามกฎหมายถือว่าเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญโจทก์ในฐานะผู้เป็นหุ้นส่วนของห้างหุ้นส่วนดังกล่าว ย่อมมีอำนาจฟ้องร้องจำเลยที่ 2 และที่ 3 ให้ร่วมรับผิดชอบในผลแห่งการละเมิดซึ่งลูกจ้างของจำเลยที่ 2 ที่ 3 ได้กระทำต่อทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนนั้นได้ และอำนาจฟ้องหรือสิทธิเรียกร้องของโจทก์ที่มีต่อผู้กระทำละเมิดต่อทรัพย์สินนั้นเป็นบุคคลสิทธิ มิใช่ทรัพย์สินสิทธิที่ติดตามไปกับตัวทรัพย์สิน เมื่อสิทธิดังกล่าวได้เกิดมีขึ้นแล้ว แม้ต่อมาห้างหุ้นส่วนจำกัดสหมิตรหล่อยางได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลต่างหากจากผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายซึ่งรวมเข้ากันเป็นห้างหุ้นส่วนนั้นก็ตาม อำนาจฟ้องหรือสิทธิเรียกร้องดังกล่าวก็หาโอนไปยังห้างหุ้นส่วนจำกัดสหมิตรหล่อยางด้วยไม่ โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องคดีนี้ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 713/2479 วินิจฉัยว่า คดีเรื่องนี้เนื่องมาจากคดีที่โจทก์จำเลยพิพาทกันด้วยเรื่องรुकล้ำที่ดินคดีถึงที่สุดไปแล้ว ในชั้นบังคับคดีศาลชั้นต้นได้มีหนังสือไปยังกรมที่ดินให้จัดเจ้าพนักงานไปตรวจสอบที่รายวิวาทกรรมที่ดินตอบมาว่ายังตรวจสอบไม่ได้จนกว่า จะได้รับถอนกำแพงและหลังคาตึกของโจทก์บางตอน ทั้งโจทก์และจำเลยต่างไม่ยินยอมให้กระทำการใดๆ แก่ตึกของตน ศาลชั้นต้นสั่งว่าเมื่อทั้ง ๒ ฝ่ายไม่ตกลงจะกระทำตามคำแนะนำของกรมที่ดินก็ไม่มีการจะทำอย่างใดได้อีก ศาลอุทธรณ์ได้พิพากษายืนตามโจทก์ยื่นฎีกา โจทก์ได้ขายฝากที่ดินรายพิพาทให้แก่บุคคลภายนอกไป ศาลฎีกาตัดสินว่าอำนาจที่จะฟ้องร้องคดีเกี่ยวข้องแก่ทรัพย์สินนั้น ย่อมอยู่แก่ผู้ทรงกรรมสิทธิ์แต่ผู้เดียว ในคดีนี้โจทก์ได้ขายที่ดินเสร็จแล้วและการขายฝากนั้นมีผลเช่นเดียวกับการขายอย่างธรรมดา โจทก์จึงไม่มีสิทธิที่จะดำเนินคดีในการป้องกันสิทธิที่ได้โอนให้แก่ผู้อื่น จึงให้ยกฎีกาโจทก์

ตามคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้น แม้แต่เดิมเมื่อมีการโต้แย้งสิทธิ สิทธินั้นจะเป็นของโจทก์ก็ตาม แต่เนื่องจากโจทก์ได้ทำสัญญาขายฝากที่ดินรายพิพาทให้แก่บุคคลภายนอกไปแล้ว จึงทำให้ไม่มีสิทธิที่จะดำเนินคดีต่อไป¹⁵

¹⁵ หลวงจํารูญเนติศาสตร์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 2, น. 53.

2. ประเภทของการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่

หากพิจารณาตามลักษณะของสิทธิหรือหน้าที่ที่ถูกโต้แย้ง อันก่อให้เกิดสิทธิฟ้องคดีต่อศาล สามารถแบ่งเป็นได้¹⁶ ดังนี้

2.1 การโต้แย้งสิทธิ แบ่งเป็นการโต้แย้งสิทธิโดยตรงกับการโต้แย้งสิทธิโดยอ้อม

2.1.1 การโต้แย้งสิทธิโดยตรง

ลักษณะการโต้แย้งสิทธิโดยตรง เป็นกรณีของการที่บุคคลมีส่วนได้เสีย เป็นการส่วนตัวในการดำเนินการฟ้องคดีต่อศาลตามที่กฎหมายให้การรับรองคุ้มครองให้ซึ่งก่อให้เกิดส่วนได้เสียเป็นการส่วนตัวและโดยตรง สามารถสรุปลักษณะสิทธิตามประเภทของส่วนได้เสียออกได้เป็นสิทธิที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน (Property Right) และสิทธิเกี่ยวสิทธิส่วนตัว (Personal Right) ดังนี้

2.1.1.1 ผู้ถูกโต้แย้งอยู่ในฐานะผู้เสียหายหรือเป็นผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวกับทรัพย์สินโดยตรง หรือค่าเสียหายที่สามารถคำนวณเป็นเงินได้

(1) ผู้ถูกกระทำละเมิดสามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายได้ หนึ่งในมูลละเมิดเป็นหนึ่งประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นหนี้ที่เกิดขึ้นโดยผลของกฎหมาย ในกรณีนี้ผู้ถูกโต้แย้งสิทธิถูกล่วงละเมิดตามสิทธิที่กำหนดไว้ในมาตรา 420 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และสามารถใช้สิทธิฟ้องคดีต่อศาลโดยเรียกร้องเป็นค่าเสียหายเพื่อมูลละเมิดนั้น ดังตัวอย่าง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 855/2493 วินิจฉัยว่า ฟ้องของโจทก์มีข้อความชัดเจนว่าการละเมิดที่จำเลยกระทำขึ้นอันเป็นเหตุให้โจทก์ต้องเสียหายนั้นเกิดขึ้นในระหว่างที่โจทก์ยังเป็นเจ้าของที่พิพาทอยู่ จึงต้องถือว่าจำเลยกระทำการละเมิดต่อโจทก์โดยตรง โจทก์อยู่ในฐานะที่จะฟ้องคดีนี้เรียกค่าเสียหายจากจำเลยได้ตลอดมา การที่โจทก์โอนที่พิพาทไปภายหลังนั้นไม่ลบล้างอำนาจของโจทก์ที่มีอยู่แล้วให้ศูนย์เสียไป

(2) ในบางกรณีเพียงแต่ผู้ถูกโต้แย้งเสียหายเท่านั้น ก็ยังไม่สามารถฟ้องร้องได้นอกจากว่าจะมีความเสียหายเกิดขึ้นเป็นพิเศษเสียก่อน เช่น ในกรณีเรื่องสิทธิที่จะใช้ทางสาธารณะผู้ที่ฟ้องคดีละเมิดในลักษณะนี้ได้ต้องได้รับความเสียหายเป็นพิเศษ เพราะทางสาธารณะนั้นประชาชนทั่วไปมีสิทธิที่จะใช้ ถ้าจำเลยปิดกั้นหรือทำสิ่งใดรุกล้ำเป็นเหตุให้ใช้ทางนั้น

¹⁶ การแบ่งหัวข้อในที่นี้แบ่งตาม ศิริชัย วัฒนโยธิน, เรื่อง อำนาจฟ้องคดีแพ่ง, (วิทยานิพนธ์ คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520).

ไม่ได้ ซึ่งหากใครๆ ก็ฟ้องได้แล้ว จำเลยจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ฟ้องคดีนับจำนวนไม่ถ้วน อีกประการหนึ่ง ไม่แน่ว่าผู้ฟ้องจะได้รับความเสียหายอันแท้จริง เพราะหากเป็นผู้ที่อยู่อื่นมิได้ใช้ทางเส้นนั้นเป็น ประจำสำหรับทางเข้าออกที่ดินหรืออสังหาริมทรัพย์ของตน อาจจะไม่ใช้ทางเส้นนั้นหรืออาจใช้ทางเส้นอื่นก็ได้ ไม่มีความเสียหายแต่อย่างใด จึงจำกัดว่าผู้ที่จะฟ้องได้ต้องเป็นผู้ได้รับความเสียหายเป็นพิเศษก่อน¹⁷

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 647/2513 วินิจฉัยว่า ที่ดินของโจทก์จดยายทะเลอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน จำเลยเข้าปลูกสร้างตรงที่ชายทะเลปิดเต็มหน้าที่ของโจทก์ โจทก์จึงเป็นผู้ได้รับความเสียหายเป็นพิเศษอันมีสิทธิฟ้องขับไล่ได้

จากคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้นเป็นกรณีผู้เสียหายหรือมีผลประโยชน์ได้เสียในทางแพ่ง ซึ่งแตกต่างกับผู้เสียหายทางอาญา กล่าวคือ ผู้เสียหายทางอาญาต้องเป็นผู้เสียหายจริง¹⁸

(3) ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์ อาจจะฟ้องเรียกรื้อคืนทรัพย์สินของตน ซึ่งยึดถือไว้โดยไม่มีมูลอันจะอ้างตามกฎหมายได้ ตามมาตรา 406 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3362/2537 คำฟ้องของโจทก์ที่เรียกเงินเดือนซึ่งจำเลยได้รับเงินจากโจทก์ในระหว่างวันที่ 15 พฤษภาคม 2518 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2521 คืนโดยได้แจ้งจำนวนยอดรวมทั้งหมดแล้ว ถือว่าชัดแจ้งพอที่จำเลยจะต่อสู้คดีได้ ถ้ายอดจำนวนเงินที่โจทก์ฟ้องมานั้นมากกว่าที่จำเลยได้รับ จำเลยก็ชอบที่จะต่อสู้มาในคำให้การได้โจทก์ไม่จำเป็นต้องบรรยายฟ้องว่าเงินจำนวนดังกล่าวเป็นเงินที่จำเลยได้รับเดือนละเท่าใดหักภาษีแล้วเท่าใด เพราะเป็นรายละเอียดที่โจทก์นำสืบได้ในชั้นพิจารณาฟ้องโจทก์ไม่เคลือบคลุม

การที่จำเลยได้รับเงินเดือนทั้งจากโจทก์และกรุงเทพมหานครเป็นการฝ่าฝืนพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการจ่ายเงินเดือน เงินปี บำเหน็จ บำนาญและเงินอื่นในลักษณะเดียวกัน พ.ศ.2505 ซึ่งกำหนดให้จำเลยรับเงินเดือนได้เพียงตำแหน่งเดียว เป็นกรณีที่จำเลยได้รับทรัพย์สินไปจาก โจทก์โดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้อันเป็นลามิควรได้ โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องเรียกเงินที่จำเลยรับไปจากโจทก์คืนได้

¹⁷ พจนี ปุષบาคม, คำบรรยายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2520, น. 644.

¹⁸ ประเทือง กิริติบุตร, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2516), น. 15.

(4) บุคคลผู้กระทำการแทนผู้อื่นจัดการงานไปสมประโยชน์หรือตามความประสงค์ของ ตัวการย่อมสามารถได้รับخذใช้เงินอันตนได้ออกไปคืนแก่ตน ตามมาตรา 401 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

คำพิพากษาฎีกาที่ 1042/2518 วินิจฉัยว่า โจทก์เป็นผู้รับประกันภัยค้ำจุนรถยนต์ของจำเลย ตามกรมธรรม์ประกันภัยมีว่า โจทก์จะใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่บุคคลภายนอกรายหนึ่ง ๆ ไม่เกิน 10,000 บาท รถยนต์ของจำเลยคันนั้นได้ชนกับรถยนต์คันอื่น ซึ่งจำเลยจะต้องรับผิดชอบ โจทก์ได้ซ่อมรถคันที่ถูกชนนั้นสิ้นเงินไป 25,000 บาท ขอให้จำเลยใช้เงิน 15,000 บาทที่โจทก์จ่ายเงินไปให้โจทก์ ดังนี้ บุคคลภายนอกผู้ต้องเสียหายชอบที่จะได้รับเงินค่าซ่อมรถจากโจทก์เป็นจำนวนเท่าที่โจทก์กับจำเลยได้ตกลงกันไว้ในกรมธรรม์ ส่วนจำนวนที่ยังขาดอยู่นั้นชอบที่จะเรียกร้องให้จำเลยใช้ให้ โจทก์ไม่มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะจ่ายเงินค่าซ่อมรถให้ผู้ต้องเสียหายเกินกว่าความรับผิดของตนซึ่งจำกัดไว้เพียง 10,000 บาท แต่เมื่อได้จ่ายไปแล้ว แม้จำเลยจะไม่ได้มอบหมายให้จัดการแทนก็ย่อมเป็นผลทำให้หนี้ค่าซ่อมรถที่ยังขาดอยู่นั้นระงับไป และจำเลยหลุดพ้นความรับผิดต่อผู้ต้องเสียหาย จึงอาจสมประโยชน์ของจำเลยซึ่งเป็นตัวการและต้องตามความประสงค์อันแท้จริงของตัวการหรือความประสงค์ตามที่พึงสันนิษฐานได้ กรณีตามฟ้องเป็นเรื่องจัดการงานนอกสั่งที่อาจจะก่อให้เกิดหนี้ที่ผูกพันจำเลยให้ต้องชดใช้เงินที่โจทก์ซึ่งเป็นผู้จัดการได้ออกทตราจัดการงานให้จำเลยไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 401 โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องจำเลย ศาลชอบที่จะรับฟ้องไว้พิจารณา

(5) ผู้ที่เป็นเจ้าของทรัพย์สิน อาจถูกโต้แย้งโดยถูกแย่งกรรมสิทธิ์หรือการครอบครอง หรือถูกทำให้ทรัพย์สินเสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่า หรือทำให้ไร้ประโยชน์ ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินสามารถขอให้ศาลสั่งให้กระทำการบางอย่างเพื่อเป็นการขอลดเปลี่ยนแปลงทุกข์ของตนได้ ตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาที่เกี่ยวข้อง

คำพิพากษาฎีกาที่ 260/2516 วินิจฉัยว่า เมื่อจำเลยรับว่าเป็นเจ้าของแท่นเหล็กเครื่องปั๊มอลูมิเนียม รายพิพาทเมื่อแท่นเหล็กนั้นยังอยู่ในที่ดินของโจทก์โดยไม่มีสิทธิที่จะอ้างได้ตามกฎหมายก็เท่ากับยอมรับว่าจะเมิดสิทธิในที่ดินโจทก์ และการละเมิดยังมีติดต่อกันเรื่อยไปจนกว่าจะขนย้ายออกไป แม้จำเลยจะได้ขายแท่นเหล็กนั้นให้นายพรหมไปก่อนถูกโจทก์ฟ้องก็ตาม ขณะฟ้องก็ยังไม่ได้ขนย้ายไป โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องให้จำเลยขนย้ายแท่นเหล็กรายพิพาทออกไปได้ พิพากษากลับคำพิพากษา ศาลอุทธรณ์ให้บังคับคดีไปตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น

จะเห็นได้ว่า ผู้ที่สามารถฟ้องคดีได้เป็นผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ผู้ที่ยังไม่มีสิทธิไม่ได้มาซึ่งความเป็นเจ้าของหรือกรรมสิทธิ์มายุ่งไม่สามารถใช้สิทธิป้องกันการรบกวนสิทธิของตนได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 656/2496 วินิจฉัยว่า โจทก์ซื้อที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง วางมัดจำ และชำระราคาบางส่วน และส่งมอบให้โจทก์แล้ว จะไปจดทะเบียนการโอนต่อไป เป็นแต่ส่งมอบ การยึดถือ ยังไม่ใช่เจ้าของ โจทก์ยังไม่มีสิทธิในทรัพย์สิน มีแต่สิทธิตามสัญญา โจทก์ฟ้องผู้ที่รื้อเรือน ในที่ดินซึ่งไม่ใช่คู่สัญญากับโจทก์ให้คืนหรือใช้ราคาเรือนไม่ได้ จากคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าบุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินมีอำนาจฟ้องคดี หากมีบุคคลมาอื่นมาแย่งกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองไป

คำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้น แม้จำเลยจะได้ขายทรัพย์สินให้แก่บุคคลอื่นไปก่อนฟ้องคดีแล้ว แต่ในขณะที่ฟ้องคดีเจ้าของแท่นเหล็กเครื่องปั๊มอลูมิเนียมรายพิพาทยังคงอยู่ที่ดินของโจทก์อยู่ อันเป็นลวงละเมิดสิทธิของโจทก์อยู่ โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องคดีได้

(6) ผู้ครอบครองทรัพย์สิน หมายความว่าผู้ครอบครองในฐานะได้รับประโยชน์จากการครอบครองนั้น หรือครอบครองเพื่อยึดถือเป็นของตน เช่น ผู้เช่า ผู้เช่าซื้อ ผู้ครอบครองที่ดินมีอเปล่า ผู้ยืม เป็นต้น ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้อง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1008/2506 วินิจฉัยว่า แม้หากโจทก์ที่ ๑ จะชำระเงินค่าเช่าซื้อรถยนต์คันนี้ยังไม่ครบสัญญาเช่าซื้อก็ตาม แต่โจทก์ที่ ๑ ในฐานะผู้เช่าซื้อยอมมีสิทธิที่จะยึดถือและใช้ประโยชน์ตลอดจนมีหน้าที่ต้องดูแลรักษารถยนต์คันนี้ให้อยู่ในสภาพใช้การได้ดีตลอดไป และเมื่อได้ใช้เงินให้ครบถ้วนตามสัญญาเช่าซื้อแล้ว รถยนต์ย่อมตกเป็นสิทธิแก่โจทก์ที่ ๑ หรือถ้าเลิกสัญญาเช่าซื้อกัน โจทก์ที่ ๑ ก็มีหน้าที่ต้องส่งมอบรถยนต์คันนี้ให้ผู้เช่าซื้อในสภาพเดิม ฉะนั้น เมื่อจำเลยทำละเมิดจนรถยนต์ดังกล่าวเสียหายและขาดประโยชน์การใช้ โจทก์ที่ ๑ ย่อมเป็นผู้เสียหาย และต้องถือว่าจำเลยได้ทำละเมิดโดยตรงต่อโจทก์ที่ ๑ โจทก์ที่ ๑ จึงอยู่ในฐานะที่จะฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 769/2511 (โดยที่ประชุมใหญ่) วินิจฉัยว่า ทำสัญญาเช่าห้องจากเจ้าของเดิมแล้วนำมาให้เช่าช่วง เมื่อมีผู้เข้ามาอยู่ในห้องนั้นโดยละเมิด ผู้เช่าช่วงยอมมีสิทธิขับไล่ผู้ละเมิดได้ แม้ว่าสัญญาเช่าเดิมและสัญญาเช่าเช่าช่วงจะสิ้นกำหนดแล้วก็ตาม เพราะเมื่อผู้เช่าช่วงยังไม่ส่งคืนห้องให้ผู้เช่า ผู้เช่าช่วงยอมมีสิทธิดีกว่าผู้ละเมิด

จะเห็นได้ว่าไม่เพียงผู้มีความผิดในทรัพย์สินเท่านั้นที่สามารถฟ้องคดีเพื่อปลดเปลื้องทุกข์ดังกล่าวได้ ผู้ครอบครองในฐานะผู้ได้รับประโยชน์จากการครอบครองนั้น หรือครอบครองเพื่อยึดถือเป็นของตนก็สามารถที่จะใช้สิทธิดังกล่าวได้

(7) กรณีผิดสัญญาหรือไม่ปฏิบัติตามสัญญา

การผิดสัญญาหรือไม่ปฏิบัติตามสัญญาถือเป็นการกระทำที่เป็นการโต้แย้งสิทธิ ซึ่งก่อให้เกิดสิทธิในการฟ้องคดี มูลเหตุดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดรูปแบบการฟ้องคดีสองประเภท คือ การฟ้องเพื่อให้ชำระเงินกับการฟ้องคดีเพื่อให้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ดังตัวอย่าง คำพิพากษาฎีกา ดังนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 3753/2540 ตามสัญญากู้ยืม จำเลยที่ 1 มีหน้าที่จะต้องชำระดอกเบี้ยของเงินกู้ที่เบิกไปจากโจทก์ทุกวันทำการสิ้นเดือนของทุกเดือน หากผิดนัดชำระเงินงวดหนึ่งงวดใด ถือว่าจำเลยที่ 1 ผิดนัดในจำนวนหนี้ทั้งหมดโดยหนี้ทั้งหมดตามสัญญาเป็นอันถึงกำหนดชำระทันที โดยโจทก์ไม่ต้องแจ้งให้ทราบก่อน ปรากฏว่าจำเลยที่ 1 ชำระดอกเบี้ยให้แก่โจทก์ไม่ตรงตามกำหนดในสัญญากู้ยืม แต่โจทก์ยอมรับชำระดอกเบี้ย ของจำเลยที่ 1 โดยไม่ได้ทักท้วงว่าจำเลยที่ 1 ชำระหนี้ไม่ตรงตามกำหนดสัญญา พฤติการณ์ที่โจทก์และจำเลยที่ 1 ปฏิบัติต่อกันโดยมิได้ถือเอากำหนดเวลาชำระดอกเบี้ยตามสัญญากู้ยืมเป็นสาระสำคัญ จึงถือได้ว่าโจทก์และจำเลยที่ 1 ต่างระงับข้อสัญญาเกี่ยวกับการชำระดอกเบี้ยล่าช้าเป็นการผิดนัดผิดสัญญาแล้ว

แต่ต่อมาเมื่อจำเลยที่ 1 ยังมีได้ชำระหนี้ให้แก่โจทก์ โจทก์จึงได้มีหนังสือขอให้จำเลยทั้งสาม ชำระหนี้และบอกกล่าวบังคับจำนอง โดยจำเลยที่ 1 ในฐานะผู้กู้และผู้จำนอง จำเลยที่ 2 และที่ 3 ในฐานะผู้ค้ำประกันให้ชำระหนี้เสร็จสิ้นภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับหนังสือฉบับดังกล่าว จึงเป็นที่เห็นได้ว่าโจทก์ได้มีหนังสือทวงถามให้ชำระหนี้และบอกกล่าวบังคับจำนองไปด้วยในคราวเดียวกันแล้ว เมื่อจำเลยที่ 1 ค้างชำระดอกเบี้ยและโจทก์ทวงถามให้จำเลยที่ 1 ชำระหนี้ดังกล่าว ครบกำหนดแล้วจำเลยที่ 1 เพิกเฉย ต้องถือว่าจำเลยที่ 1 ผิดนัดผิดสัญญาในจำนวนหนี้ทั้งหมด และโจทก์ได้บอกกล่าวบังคับจำนองโดยชอบแล้วโจทก์จึงมีอำนาจฟ้องจำเลย ทั้งสาม ให้รับผิดชำระหนี้ให้แก่โจทก์

คำพิพากษาฎีกาที่ 3110/2526 วินิจฉัยว่าสัญญาที่มีข้อความระบุว่าที่ดินที่ซื้อขายกันนี้จำเลยได้จำนองธนาคาร ฯ ไว้และจำเลยจะไถ่ถอนจำนองธนาคารมาโอนให้โจทก์นั้น เป็นเพียงสัญญาจะซื้อจะขายเพราะได้กำหนดวันนัดโอนให้ในภายหลัง เมื่อถึงกำหนดนัดจำเลยไม่ยอมโอนให้ โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องให้จำเลยจดทะเบียนโอนตามสัญญาได้ หากจำเลยไม่สามารถโอนให้ได้ให้จำเลยคืนเงินพร้อมด้วยดอกเบี้ยร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี นับแต่วันที่จำเลยผิดนัดเป็นต้นไปจนกว่าจะชำระเสร็จ

คำพิพากษาฎีกาที่ 1031/2509 วินิจฉัยว่า โจทก์ทำสัญญาขายฝากที่ดินพร้อมด้วยสิ่งปลูกสร้างไว้กับจำเลย มีกำหนด 2 ปี ตามนับของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 494, 492 เป็นที่เห็นได้ว่ากฎหมายไม่ได้ห้ามโจทก์ใช้สิทธิไถ่ถอน 2 ปี ดังนั้นภายใน 2 ปี โจทก์จะใช้สิทธิ

ได้ถอนเมื่อใดก็ได้ เมื่อจำเลยไม่ยอมให้โต้เถียงถือว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิโจทก์ โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องจำเลยขอโต้ที่ดินคืนได้

จากตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาที่กล่าวข้างต้น คำพิพากษาฎีกาที่ 3753/2540 เป็นกรณีของการกระทำผิดสัญญาในหนี้เงิน โจทก์จึงใช้สิทธิฟ้องคดีโดยเรียกเงินค้ำชำระตามสัญญา ส่วนคำพิพากษาฎีกาที่ 3110/2526 และคำพิพากษาฎีกาที่ 1031/2509 เป็นกรณีผิดสัญญาในหนี้กระทำการ โจทก์จึงใช้สิทธิฟ้องคดีขอให้ศาลพิพากษาบังคับให้จำเลยกระทำการตามหน้าที่ในสัญญาของจำเลย

2.1.1.2 ผู้ถูกโต้แย้งสิทธิอยู่ในฐานะเป็นผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับร่างกายหรือเกี่ยวกับสิทธิที่ไม่สามารถคำนวณราคาเป็นเงินได้ เป็นกรณีที่ผู้ถูกละเมิดถูกล่วงละเมิดในสิทธิส่วนตัว (Personal Right) สามารถแบ่งออกเป็น

(1) สิทธิเกี่ยวกับสัญชาติ กฎหมายที่กำหนดสิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องสัญชาติ ได้แก่ พระราชบัญญัติสัญชาติ พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว เป็นต้น ตัวอย่างคำพิพากษา

คำพิพากษาฎีกาที่ 1669/2509 วินิจฉัยว่าตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองฯ มาตรา 43 บุคคลย่อมร้องขอพิสูจน์สัญชาติต่อศาลได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของตนแต่อย่างใด

คนไทยออกไปอยู่ต่างประเทศ แล้วเดินทางกลับเข้ามาอย่างคนต่างด้าว ครั้นเข้ามาแล้วได้นำหลักฐานไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองว่าเป็นคนไทย แต่ทางกองตรวจคนเข้าเมือง ไม่ยอมดังนี้ ถือได้ว่าถูกโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 แล้ว

ตามคำพิพากษานี้ โจทก์เป็นคนไทยแต่ออกไปอยู่ต่างประเทศ แล้วได้เดินทางกลับ เข้ามาอย่างคนต่างด้าว และได้พยายามหาหลักฐานไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองแล้ว แต่ทางกองตรวจคนเข้าเมืองไม่ยินยอมจึงถือเป็นการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ตามมาตรา 55 แต่มีกรณีที่ไม่ถือเป็นการโต้แย้งสิทธิ คือบุคคลที่ไม่เคยออกไปจากประเทศไทยเลย

(2) สิทธิเกี่ยวกับชื่อ

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 18 บัญญัติว่า “สิทธิของบุคคลใดในการที่จะใช้นามอันชอบที่จะใช้ได้นั้น ถ้ามีบุคคลอื่นโต้แย้งก็ดี หรือบุคคลผู้เจ้าของ นามนั้นต้องเสื่อมเสียประโยชน์ เพราะการที่มีผู้อื่นมาใช้นามเดียวกันโดยมิได้รับอำนาจให้ใช้ได้ก็ดี ท่านว่า

บุคคลผู้เป็นเจ้าของนามจะเรียกให้บุคคลอื่นระงับความเสียหายก็ได้ ถ้าและเป็นที่วิตกว่าจะต้องเสียหายอยู่สืบไป จะร้องขอต่อศาลให้สั่งห้ามก็ได้”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 279/2479 ได้ความว่า จำเลยจะทำการสมรส จำเลยอ้างว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของพระยาพหลโยธิน (นพ พหลโยธิน) จำเลยจึงมีสิทธิใช้นามสกุล “พหลโยธิน” ญาติทางฝ่ายชายจึงมาสอบสวนโจทก์ โจทก์ปฏิเสธว่าไม่รู้จักจำเลย จึงฟ้องร้องคดีนี้ขึ้น โดยโจทก์หาว่าจำเลยบังอาจใช้นามสกุลพหลโยธิน โดยไม่มีสิทธิแต่อย่างใดเป็นความเสียหายแก่โจทก์ จึงขอให้ห้ามจำเลยไม่ให้ใช้นามสกุล “พหลโยธิน” ต่อไป

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าตามพฤติการณ์ นางลำดวน เป็นภรรยาของพระยา พหลโยธิน โดยชอบด้วยกฎหมาย และเมื่อมีบุตรด้วยกันแล้ว บุตรก็ย่อมเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย จำเลยย่อมมีสิทธิใช้นามสกุลพหลโยธิน อันเป็นนามสกุลของบิดาได้ตามพระราชบัญญัติขนานนามสกุล มาตรา 5 และมาตรา 17 การที่ปรากฏในตอนหลังว่ามีได้ไปมาหาสู่กันเช่นเคยจนถึงกับพระยาพหลโยธินกล่าวไม่รับรอง ก็ไม่เป็นการเปลี่ยนฐานะของจำเลยซึ่งเคยเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายให้กลับกลายเป็นบุตรไม่ชอบด้วยกฎหมายต่อไป

2.1.2 การโต้แย้งสิทธิโดยอ้อม

เป็นกรณีที่มียกข้อบัญญัติของกฎหมายบัญญัติไว้ให้มีอำนาจฟ้องได้ ในการที่กฎหมายได้กำหนดให้บุคคลบางคนมีอำนาจฟ้องคดีได้นี้เท่ากับเป็นการยืนยันว่าบุคคลประเภทนี้อยู่ในฐานที่เหมาะสมที่สุดที่จะได้รับการเยียวยาโดยศาล แต่มีบางกรณีที่กฎหมายได้กำหนดให้สิทธิในการฟ้องคดีได้ หากพิจารณาเรื่องการโต้แย้งสิทธิตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 ตามตัวบทกฎหมายแล้ว จะไม่เข้าลักษณะการโต้แย้งสิทธิตามตัวบทกฎหมายดังกล่าว แต่ในเรื่องดังกล่าวนี้ได้มีนักกฎหมายได้อธิบายความว่า หากใครประพฤติดินหน้าที่ยัน กระทบกระเทือนถึงสิทธิของเราแล้ว ก็เรียกได้ว่าการโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่เกิดขึ้นอันอาจฟ้องร้องได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 หากกรณีใดมีกฎหมายสารบัญญัติบัญญัติไว้เป็นพิเศษประการใดก็ต้องเป็นไปตามบทบัญญัตินั้น แม้การกระทำนั้นหากดูเผินๆ จะไม่มีการกระทำหรือดเว้นกระทำอันเป็นการโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิ หรือหน้าที่ที่ดี¹⁹ หรืออาจเรียกกรณีดังกล่าวนี้ว่าเป็นการโต้แย้งที่ได้รับช่วงสิทธิจากผู้อื่น²⁰ เช่น

¹⁹ หลวงจํารูญนิติศาสตร์, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น. 64.

²⁰ พระนิติการณประสม, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น. 76.

2.1.2.1 ความรับผิดชอบทางละเมิดของบุคคลอื่น

(1) นายจ้างต้องร่วมรับผิดชอบกับลูกจ้างในผลแห่งละเมิดซึ่งลูกจ้างได้กระทำไปในการที่จ้างนั้นเฉพาะในกรณีนี้นายจ้างมิใช่ผู้ไปละเมิดผู้ใด แต่การละเมิดเกิดขึ้นจากการกระทำของลูกจ้างซึ่งได้กระทำไปในการที่จ้าง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 425 ดังตัวอย่าง

คำพิพากษาฎีกาที่ 1197/2518 วินิจฉัยว่า จำเลยที่ 1 จดทะเบียนเดินรถทางร่วมกิจการ ขนส่งกับจำเลยที่ 2 จำเลยที่ 2 ต้องร่วมรับผิดชอบในการกระทำละเมิดของลูกจ้างขับรถของจำเลยที่ 1 ที่นำรถมาเดินทางร่วมกับจำเลยที่ 2

จะเห็นได้ว่า นายจ้างผู้ถูกฟ้องเรียกค่าเสียหายมิได้เป็นผู้กระทำละเมิดโดยตรง แต่กฎหมายกำหนดให้ต้องร่วมรับผิดชอบกับการกระทำละเมิดของลูกจ้างของตน

(2) ตัวการต้องร่วมรับผิดชอบในการกระทำละเมิดของตัวแทน ซึ่งได้ทำการไปในฐานะตัวแทน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 427 โดยนำบทบัญญัติเรื่องนายจ้างกับลูกจ้าง มาใช้ ดังตัวอย่าง

คำพิพากษาฎีกาที่ 2924/2516 วินิจฉัยว่า จำเลยที่ 2 ให้จำเลยที่ 1 ขับรถให้ในธุรกรรมงาน ของจำเลยที่ 2 โดยตนเองนั่งรถไปด้วย ถือได้ว่าจำเลยที่ 1 เป็นตัวแทนโดยปริยายของจำเลยที่ 2 เมื่อจำเลยที่ 1 ขับรถโดยประมาทเป็นการกระทำละเมิด จำเลยที่ 2 ต้องร่วมรับผิดชอบด้วย

กรณีนี้เป็นเช่นเดียวกับกรณีของนายจ้างและลูกจ้างตามข้อ (1)

(3) ผู้ว่าจ้างต้องร่วมรับผิดชอบในละเมิดที่ผู้รับจ้างก่อให้เกิดขึ้นเพราะเหตุผู้ว่าจ้างเป็นผู้ผิดในส่วนการงานที่สั่งให้ทำ หรือในคำสั่งที่ตนให้ไว้หรือในการเลือกหา ผู้รับจ้างตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 428 ซึ่งโดยปกติผู้ว่าจ้างไม่ต้องร่วมรับผิดชอบด้วย ยกเว้น 3 กรณี คือ เป็นผู้ผิดในส่วนการงานที่สั่งให้ทำหรือคำสั่งที่ตนให้ไว้หรือในการเลือกหาผู้รับจ้าง ดังตัวอย่าง

คำพิพากษาฎีกาที่ 2051/2516 วินิจฉัยว่า เมื่อผู้รับจ้างชุดห้องใต้ดินโดยไม่รับอนุญาตจากเทศบาลทำให้อาคารของผู้อื่นที่อยู่ติดกันชำรุดเสียหายและผู้ทำการค้าในอาคารนั้นต้องปิดห้องส่วนหนึ่งเทศบาลได้มีหนังสือให้ผู้ว่าจ้างระงับการก่อสร้าง ผู้รับจ้างก็ไม่หยุดและผู้ว่าจ้างก็สั่งให้ผู้รับจ้างทำการก่อสร้างต่อไปเช่นนี้ ได้ชื่อว่าผู้ว่าจ้างเป็นผู้ผิดในส่วนการงานที่สั่งให้ทำตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 428 ผู้ว่าจ้างต้องร่วมรับผิดชอบกับผู้รับจ้างต่อเจ้าของอาคารและผู้ทำการค้านั้น

ผู้ว่าจ้างต้องร่วมรับผิดชอบในส่วนการงานที่จ้าง หากเป็นกรณีที่มีส่วนผิดในการงานที่จ้างหรือในคำสั่งของตน หรือ ในการเลือกหาผู้รับจ้าง แม้ตนเองจะไม่ได้เป็นผู้กระทำด้วย

(4) บิดามารดาหรือผู้อนุบาล ต้องร่วมรับผิดชอบในผลแห่งละเมิดในกรณีที่ผู้เยาว์หรือคนวิกลจริต ทำละเมิด เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ดูแลซึ่งทำอยู่นั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 429 ดังตัวอย่าง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2256/2517 บิดามารดามีรถบรรทุก 2 คันจอดไว้ที่ถนนเพราะไม่มีที่เก็บมองจากบ้านไม่เห็น บุตรเคยขับรถคันเกิดเหตุไปล้างใกล้ๆ กับที่จอด โดยบางครั้งบิดาก็ใช้ซึ่งแสดงว่าบิดามารดาทราบดีว่าบุตรขับรถยนต์ได้ทั้งบุตรที่ยังเป็นผู้เยาว์ อายุ 18 ปี อยู่ในวัยคะนองชอบคบเพื่อนเที่ยวเตร่ แต่บิดามารดากลับเก็บกุญแจรถไว้ในลิ้นชักโต๊ะ โดยไม่ใส่กุญแจเป็นโอกาสให้บุตรเอากุญแจรถไปได้ และขับรถของบิดาไปทำละเมิดต่อโจทก์ ย่อมถือได้ว่าบิดามารดาไม่ได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ดูแลบุตรซึ่งเป็นผู้เยาว์ จึงต้องรับผิดชอบร่วมกับบุตรด้วย

ถึงแม้บิดา มารดา หรือผู้อนุบาลจะไม่ได้เป็นผู้กระทำละเมิดด้วย แต่ต้องรับผิดชอบในการกระทำของผู้เยาว์หรือคนวิกลจริตด้วย

(5) ครูบาอาจารย์ นายจ้างหรือบุคคลอื่นซึ่งรับดูแลบุคคลผู้ไร้ความสามารถอยู่เป็นนิตยภัต ชั่วครั้งชั่วคราวก็ดีจำต้องรับผิดชอบร่วมกับผู้ไร้ความสามารถในการละเมิด ซึ่งเขาได้กระทำลง ในระหว่างที่อยู่ในความดูแลของตน ถ้าหากพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นๆ มิได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 430 ดังตัวอย่าง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 10239/2546 ขณะเกิดเหตุคดีนี้ จำเลยที่ 2 จดทะเบียนหย่ากับจำเลยที่ 1 แล้ว โดยมีข้อตกลงกันว่าให้จำเลยที่ 3 ซึ่งเป็นบุตรผู้เยาว์อยู่ในอำนาจปกครองของจำเลยที่ 1 แต่เพียงผู้เดียว จำเลยที่ 2 จึงไม่มีอำนาจปกครองเพื่อจัดการดูแลผู้เยาว์ตามที่กฎหมายกำหนดต่อไป การที่จำเลยที่ 3 ไปกระทำละเมิดต่อผู้อื่นจะนำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 429 มาปรับใช้บังคับในส่วนที่เกี่ยวกับการที่จำเลยที่ 2 จะต้องร่วมรับผิดชอบหรือไม่ไม่ได้

หลังจากที่จดทะเบียนหย่าแล้ว จำเลยที่ 2 ไม่ได้พักอาศัยอยู่กับจำเลยที่ 1 และที่ 3 แม้จำเลยที่ 1 และจำเลยที่ 3 และภายหลังเกิดเหตุ จำเลยที่ 2 ได้ไปเจรจาค่าเสียหายกับโจทก์หรือไปดูแลจำเลยที่ 3 เป็นครั้งคราว พฤติการณ์เหล่านี้ยังรับฟังไม่ได้ว่าจำเลยที่ 2 เป็นผู้รับดูแลจำเลยที่ 3 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 430 จำเลยที่ 2 จึงไม่ต้องร่วมรับผิดชอบในผลแห่งละเมิดของจำเลยที่ 3

(6) บุคคลผู้ยุยง ส่งเสริม หรือช่วยเหลือในการทำละเมิด กฎหมายให้ถือว่าเป็นผู้ทำละเมิด ด้วย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 431 เป็นกรณีเช่นเดียวการกระทำในหัวข้อ (1.1) ถึง (1.5) ข้างต้น แม้ตนเองจะไม่ได้เป็นผู้กระทำ แต่ต้องรับผิดชอบร่วมกับผู้กระทำด้วย

2.1.2.2 กรณีการใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้

การใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ คือ การที่ลูกหนี้ขัดขืนไม่ยอมใช้สิทธิเรียกร้อง หรือ เพิกเฉยเสีย ไม่ใช้สิทธิเรียกร้องเป็นเหตุให้เจ้าหนี้ต้องเสื่อมประโยชน์ ซึ่งท่านว่าเจ้าหนี้จะใช้สิทธิเรียกร้องนั้นในนามของตนเองแทนลูกหนี้ หรือป้องกันสิทธิของตนในมูลหนี้นั้นก็ได้ เว้นแต่ในข้อที่เป็นการของลูกหนี้ส่วนตัวโดยแท้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 233

ถ้าสิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ที่ลูกหนี้ไม่ใช้นั้นเป็นกรณีเกิดจากการละเมิดหรือการโต้แย้งหรือหน้าที่โดยบุคคลภายนอกก่อให้เกิดความเสียหายแก่ลูกหนี้ แต่ลูกหนี้ก็มีได้ฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายแต่อย่างใด เช่นนี้ถ้าทำให้เจ้าหนี้เสียประโยชน์เจ้าหนี้อย่อมมีอำนาจฟ้องเรียกค่าเสียหายจากผู้โต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ของลูกหนี้ได้ในนามของตนเองแทนลูกหนี้ได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงจำนวนที่ค้างชำระแก่ตน และเจ้าหนี้นั้นจะเป็นเจ้าหนี้สามัญหรือเจ้าหนี้มีหลักประกันก็ฟ้องได้²¹

จะเห็นได้ว่า เจ้าหนี้นี้มิได้ถูกโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่จากผู้โต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ของลูกหนี้ หรือลูกหนี้ของลูกหนี้แต่อย่างใด แต่มีอำนาจฟ้องได้ดังตัวอย่าง

คำพิพากษาฎีกาที่ 792/2474 วินิจฉัยว่า ได้ความว่าเดิม น. อาศัยปลูกเรือนอยู่ในที่ดินไปจำนองกับ ย. ในที่สุด ส. โอนขายที่ดินและเรือนอันเป็นส่วนหนึ่งของ น. ให้ จ. น. ร้องคัดค้าน จ. จึงยึดเงินตามสัญญาซื้อขายที่จะต้องชำระให้ ส. ฝ่าย ล. ผู้เป็นเจ้าหนี้ของ น. ยึดเรือนกับครัวไปขายนี้ จ. ยื่นคำร้องขอตทรัพย์ว่าเป็นเรือนของ จ. ศาลแพ่งเห็นว่า จ. ได้รับซื้อไว้โดยซื้อและโอนทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อยังไม่มีคำพิพากษาให้ทำลายการโอนแล้ว ต้องถือว่า จ. เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ล. จึงฟ้อง จ. โดยสวมสิทธิของ น. ขอให้ทำลายการโอน

ศาลฎีกาตัดสินว่า ส. ไม่มีสิทธิเอาเรือนและครัวไป ซึ่งไม่ใช่ของตนไปขาย จ. ผู้รับซื้อ ย่อมไม่มีสิทธิเช่นเดียวกัน ล. ผู้เป็นเจ้าหนี้ของ น. มีสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 233 ที่จะสวมสิทธิฟ้องขอให้ทำลายการซื้อขายทรัพย์ของลูกหนี้ได้

2.1.2.3 กรณีการรับช่วงสิทธิ

การรับช่วงสิทธิ ได้แก่ กรณีที่บุคคลภายนอกมิใช่เจ้าหนี้อยู่เดิมเข้ามาสวมสิทธิทั้งหลายบรรดาที่เจ้าหนี้มีอยู่โดยมูลหนี้ด้วยอำนาจแห่งกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 226 มาตรา 227 มาตรา 228 และมาตรา 230

²¹ กักร พันธ์ลาภ, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2515) น. 50.

จะเห็นได้ว่าผู้รับช่วงสิทธิมิได้ถูกโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่แต่อย่างใด แต่ก็มีอำนาจฟ้องตามสิทธิที่ตนได้รับช่วงมา เช่น นายแดงทำสัญญารับประกันอัคคีภัยทรัพย์สินของนายดำไว้ ภายหลังเกิดไฟไหม้ทรัพย์สินของนายดำเสียหาย โดยนายขาวเป็นผู้กระทำให้เกิดขึ้น ดังนี้ เมื่อนายแดงได้ใช้ค่าประกันให้นายดำไปแล้ว นายแดงย่อมมีส่วนได้เสียโดยเข้ารับช่วงสิทธิของนายดำมีอำนาจฟ้องเรียกค่าเสียหายจากนายขาวได้

ดังตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาที่ 1431/2498 วินิจฉัยว่า ผู้รับประกันภัยยอมเข้ารับช่วงสิทธิ ของผู้เอาประกันเพื่อเรียกร้องค่าเสียหายจากบุคคลภายนอกได้เพียงเท่ากับจำนวนที่บุคคลนั้นได้กระทำละเมิดต่อผู้เอาประกันภัยเท่านั้น จะเรียกร้องเต็มตามจำนวนที่ผู้รับประกันภัยต้องชำระให้แก่ผู้เอาประกันซึ่งเกินกว่าค่าเสียหายที่บุคคลภายนอกได้กระทำละเมิดหาได้ไม่

แต่ในกรณีที่เป็นการร่วมกัน แล้วจะฟ้องคดีไม่ได้ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1475/2493 วินิจฉัยว่า สามีภริยาหย่ากัน สามีไม่ยอมให้หนี้ค่าอุปการะเลี้ยงดูครอบครัวซึ่งภริยาต้องรับผิดชอบภาระอันเป็นหนี้ร่วม ภริยาฟ้องให้สามีให้หนี้แก่เจ้าหนี้คู่จะฟ้องแทนเจ้าหนี้หรือให้ใช้แก่ภริยาเพื่อใช้ให้แก่เจ้าหนี้ไม่ได้ แต่ศาลพิพากษาแสดงว่าหนี้รายนั้นมีจริง และสามีต้องรับผิดชอบในหนี้หนี้ได้

2.1.2.4 กรณีการรับช่วงทรัพย์สิน

การรับช่วงทรัพย์สิน เป็นกรณีที่มีการบังคับทรัพย์สินที่จำนอง จำน่า หรืออยู่ในบังคับบุริมสิทธิอย่างอื่นยอมครอบไปถึงสิทธิที่จะเรียกร้องเอาแก่ผู้รับประกันภัยด้วย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 226 วรรคสอง มาตรา 228

ในกรณีนี้ผู้ทรงบุริมสิทธิ มีสิทธิเรียกร้องเอาแก่ผู้เอาประกันภัยได้ เช่น นาย ก เอาบ้านไปจำนองไว้กับนาย ข และได้เอาประกันภัยไว้กับบริษัทประกันภัยจำกัด เมื่อเกิดเพลิงไหม้บ้านขึ้น นาย ข มีสิทธิที่จะเรียกร้องค่าเสียหายจากบริษัทประกันภัยจำกัดได้

ในกรณีนี้ ผู้รับช่วงสิทธิมิได้ถูกโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่แต่อย่างใด แต่ก็มีอำนาจฟ้องตามสิทธิที่ตนได้รับช่วงมา

2.1.2.5 กรณีการฟ้องคดีของตัวแทนเจ้าหนี้หรือผู้ชำระบัญชีของบริษัท

เป็นกรณีที่กฎหมายกำหนดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิฟ้องคดีได้ แม้บุคคลดังกล่าวจะมิได้ถูกโต้แย้งสิทธิ เพราะกฎหมายได้อนุญาตเป็นกรณีพิเศษ เกี่ยวกับการชำระบัญชีของบริษัท โดยตัวแทนของเจ้าหนี้หรือผู้ชำระบัญชีสามารถ ฟ้องคดีแทนบริษัทได้ตามมาตรา 1259 (1) เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 86/2540 วินิจฉัยว่า แม้โจทก์ได้จดทะเบียนเลิกบริษัทแล้ว โดยมี ส.และ พ.เป็นผู้ชำระบัญชีก็ตาม แต่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1249 บัญญัติ

ให้ถือว่าบริษัทโจทก์ยังคงตั้งอยู่ตราบเท่าเวลาที่จำเป็นเพื่อการชำระบัญชี และตามมาตรา 1252 บัญญัติให้กรรมการบริษัทมีอำนาจโดยตำแหน่งเดิม เมื่อเป็นผู้ชำระบัญชีก็ยังคงมีอำนาจอยู่ ดังนั้น บุคคลทั้งสองซึ่งเป็นผู้ชำระบัญชีของบริษัทโจทก์และเป็นกรรมการผู้มีอำนาจกระทำการแทนโจทก์ด้วย จึงยังคงมีอำนาจในตำแหน่งกรรมการของบริษัทโจทก์อยู่ และมาตรา 1259 (1) บัญญัติให้ผู้ชำระบัญชีมีอำนาจแตกต่างต่างในนามของบริษัทในกรณีคดีพิพาทอันเป็นแพ่งหรืออาญาทั้งปวง เมื่อผู้ชำระบัญชีและกรรมการผู้มีอำนาจกระทำการแทนโจทก์เป็นบุคคลคนเดียวกัน ดังนั้นที่บุคคลทั้งสองได้มอบอำนาจให้ ก. ฟ้องคดีแทนโจทก์ ผู้รับมอบอำนาจจากบุคคลทั้งสอง จึงมีสิทธิฟ้องคดีแทนโจทก์ โจทก์จึงมีอำนาจฟ้อง

จะเห็นได้ว่าผู้รับช่วงสิทธิมิได้ถูกโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่แต่อย่างใด แต่ก็มีอำนาจฟ้องตาม สิทธิที่ตนได้รับช่วงมา

2.1.2.6 การฟ้องคดีของเจ้านี่ของมรดก

โดยหลักการแล้ว สิทธิหรือหน้าที่ที่มีได้เป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้ตายย่อมตกทอดไปยังกองมรดก ดังนั้นเจ้านี่ของผู้ตายย่อมมีสิทธิฟ้องคดีบังคับเอากับทรัพย์สินของกองมรดกได้

นอกจากนี้ เจ้านี่ของมรดกยังสามารถฟ้องทายาทของเจ้านี่มรดกได้ แม้กระทั่งทายาทผู้นั้นจะมีได้รับมรดกเลย ทั้งนี้เนื่องมาจากบทบัญญัติ มาตรา 1599 ที่ว่า “เมื่อบุคคลใดตาย มรดกของบุคคลนั้นตกทอดแก่ทายาท....” และมาตรา 1601 บัญญัติว่า “ทายาทไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบเกินกว่าทรัพย์สินมรดกที่ตกทอดได้แก่ตน” นั่นเอง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 187/2516 วินิจฉัยว่า เจ้านี่ของมรดกฟ้องทายาทโดยธรรมได้ ไม่ว่าทายาทโดยธรรมนั้นจะได้รับมรดกหรือไม่ และไม่ว่าผู้ตายจะมีทรัพย์สินมรดก หรือไม่เป็นเรื่องในชั้นบังคับคดี

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 714/2513 วินิจฉัยว่า ทายาทคนหนึ่งคนใดอาจถูกเจ้านี่ของมรดกฟ้องได้เสมอ แต่ทายาทนั้นไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบเกินกว่าทรัพย์สินมรดกที่ตกทอดแก่ตน

2.1.2.7 การฟ้องคดีของผู้ทรงตัวเงิน

ผู้ทรงตัวเงินโดยชอบด้วยกฎหมาย มีสิทธิไล่เบี้ยผู้สั่งจ่าย ผู้สละหลังทุกคน รวมตลอดทั้งผู้สั่งจ่าย และบุคคลอื่นๆ ที่ต้องรับผิดชอบตามตัวเงิน แม้บุคคลนั้นๆ จะมีได้เป็นคู่สัญญาหรือคู่กรณีกับตน โดยบรรดาบุคคลผู้สั่งจ่ายก็ดี รับรองก็ดี สละหลังก็ดี หรือรับประกัน อาวัลก็ดี ย่อมต้องร่วมกันรับผิดชอบผู้ทรง ผู้ทรงยอมมีสิทธิไล่เบี้ยแก่บุคคลเหล่านี้โดยตรงเรียงตัวหรือรวมกันก็ได้ โดยมีพักต้องดำเนินตามลำดับที่คนเหล่านั้นมาผูกพัน

นอกจากนั้นสิทธิเช่นเดียวกันนี้ ย่อมมีแก่บุคคลทุกคนซึ่งได้ลงลายมือชื่อในตั๋วเงิน และเข้าถือเอาตั๋วเงินนั้น ในการที่จะบังคับเอาแก่ผู้ที่มีความผูกพันอยู่แล้วก่อนตน ดังตัวอย่างคำพิพากษากฎีกาดังต่อไปนี้

คำพิพากษากฎีกาที่ 1171/2517 วินิจฉัยว่า จำเลยสั่งจ่ายเช็คให้แก่นาย ก. เพื่อชำระหนี้ นาย ก. สลักหลังโอนเช็คให้แก่โจทก์เพื่อชำระหนี้ โจทก์เป็นผู้ทรงเช็คโดยชอบเมื่อธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงิน จำเลยก็ต้องรับผิดชอบโจทก์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 967 จำเลยจะอ้างว่าจำเลยได้ฟ้องนาย ก. และศาลได้พิพากษาทำลายเช็คดังกล่าวแล้ว หรืออ้างว่าโจทก์เคยฟ้องจำเลยเป็นคดีอาญารฐานออกเช็คโดยเจตนาไม่ให้มีการใช้เงิน แต่ศาลยกฟ้องแล้ว เพื่อให้พ้นความรับผิดชอบได้ไม่

2.1.2.8 กรณีความรับผิดชอบของผู้เช่าช่วงต่อผู้ให้เช่าเดิมโดยตรง

เป็นกรณีที่ผู้เช่าช่วงต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อผู้ให้เช่าเดิมตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 545 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่น

คำพิพากษากฎีกาที่ 6452/2538 วินิจฉัยว่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1359 เมื่อมีบุคคลภายนอกมายุ่งเกี่ยวกับทรัพย์สินโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย เจ้าของรวมคนใดคนหนึ่งอาจฟ้องร้องว่ากล่าวหรือต่อสู้คดีโดยลำพังได้ ดังนั้น เมื่อโจทก์ที่ 1 ซึ่งเป็นเจ้าของรวมในตึกแถวพิพาทที่ให้จำเลยเช่าไม่ประสงค์จะให้จำเลยเช่าต่อไป โจทก์ที่ 1 ก็มีอำนาจฟ้องขับไล่จำเลยได้

แม้จำเลยจะไม่ได้ทำสัญญาเช่าตึกแถวพิพาทจากโจทก์ที่ 1 ก็ตาม แต่จำเลยซึ่งเป็นผู้เช่าช่วงตึกแถวพิพาทจากโจทก์ที่ 2 ย่อมต้องรับผิดชอบต่อผู้ให้เช่าเดิมคือโจทก์ที่ 1 โดยตรง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 545 ดังนั้น เมื่อสัญญาเช่าครบกำหนดและโจทก์ทั้งสองบอกกล่าวให้จำเลยออกไปจากตึกแถวพิพาทแล้วจำเลยก็มีหน้าที่ต้องส่งคืนตึกแถวพิพาทให้แก่โจทก์ทั้งสอง การที่จำเลยยังคงครอบครองตึกแถวพิพาทต่อไปก็ย่อมเป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์ทั้งสอง ทำให้โจทก์ที่ 1 ซึ่งเป็นเจ้าของตึกแถวพิพาทไม่อาจใช้ประโยชน์จากตึกแถวพิพาทได้ และโจทก์ที่ 2 ซึ่งเป็นคู่สัญญากับจำเลยไม่สามารถส่งคืนตึกแถวพิพาทให้แก่โจทก์ที่ 1 ได้ โจทก์ทั้งสองจึงมีอำนาจฟ้องคดีได้

2.1.2.9 กรณีผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อผู้เสียหาย

เป็นกรณีที่ผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อผู้เสียหายตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 887 ซึ่งเรียกว่า “สัญญาประกันภัยค่าจุน” เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 548/2518 วินิจฉัยว่า กรณีโจทก์เช่าซื้อรถยนต์มาด้วยปากเปล่า โดยไม่ได้ทำเป็นหนังสือ แม้สัญญาเช่าซื้อตกเป็นโมฆะก็ตาม แต่โจทก์ได้รับมอบรถยนต์จากเจ้าของมาไว้ในความครอบครองโดยมีสิทธิที่จะใช้สอยหาประโยชน์และได้เคยชำระเงินค่าเช่าซื้อไปโดยมีหลักฐานเป็นหนังสือ ฉะนั้นเมื่อสิทธิของโจทก์ที่จะได้ครอบครองใช้สอยหาประโยชน์จากรถยนต์ดังกล่าวได้รับความกระทบกระเทือนเสียหายจากจำเลยผู้ทำละเมิด โจทก์ก็ชอบที่จะใช้สิทธิทางศาลเรียกร้องให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายที่ถูกละเมิดได้ คือมีอำนาจฟ้องเรียกค่าเสียหายที่ต้องขาด ประโยชน์จากการนำรถยนต์ออกรับจ้างหาผลประโยชน์และมีสิทธิเรียกร้องให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายของสินค้าที่โจทก์รับจ้างบรรทุกมาด้วย แต่โจทก์หาสิทธิที่จะเรียกร้องค่าเสียหายที่เกี่ยวกับตัวรถยนต์โดยตรงไม่ กล่าวคือไม่มีอำนาจที่จะฟ้องให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายที่โจทก์ต้องออกค่าซ่อมรถเองและค่าเสื่อมราคาของรถ ผู้มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของรถเท่านั้นที่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหาย 2 รายการนี้ได้

2.1.2.10 กรณีการฟ้องคดีของผู้มีส่วนร่วมได้เสียให้การสมรสเป็นโมฆะ

เป็นกรณีที่กฎหมายกำหนดให้ผู้มีส่วนร่วมได้เสียสามารถร้องขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ เนื่องจากการสมรสซ้อนได้ ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 1497 เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6077/2537 วินิจฉัยว่า ขณะจำเลยจดทะเบียนสมรสกับ น. เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2522 น. จดทะเบียนสมรสกับโจทก์อยู่ก่อนแล้ว ฉะนั้นการสมรสระหว่างจำเลยกับ น. จึงฝ่าฝืนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1452 ตกเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1496 เดิม ซึ่งใช้บังคับอยู่ในขณะนั้น การตกเป็นโมฆะดังกล่าวมีผลเท่ากับว่าจำเลยและ น. มิได้ทำการสมรสกัน ดังนั้นการจดทะเบียนสมรสระหว่างโจทก์และ น. ในครั้งหลังจึงกระทำในขณะที่จำเลยไม่มีฐานะเป็นคู่สมรสของ น. การสมรสระหว่างโจทก์และ น. จึงชอบด้วยกฎหมาย โจทก์จึงเป็นผู้มีส่วนร่วมได้เสียตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1497 เดิม มีอำนาจฟ้องขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสระหว่างจำเลยกับ น. เป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1496 เดิมได้

2.1.2.11 กรณีการฟ้องคดีของผู้แทนโดยชอบธรรมของเด็กอายุไม่ครบ 15 ปีบริบูรณ์

เป็นกรณีที่กฎหมายกำหนดให้ผู้แทนโดยชอบธรรมของเด็กเป็นผู้ฟ้องแทน ในกรณีที่เด็กที่มีอายุไม่ครบสิบห้าปีบริบูรณ์ หรือในกรณีที่ผู้แทนโดยชอบธรรมของเด็กไม่สามารถทำหน้าที่ได้ มาตรา 1556 วรรคหนึ่งได้กำหนดให้ญาติสนิทของเด็กหรืออัยการอาจร้องขอต่อศาลให้ตั้งผู้แทนเฉพาะคดีทำหน้าที่ฟ้องคดีแทนเด็กได้ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1649/2534 วินิจฉัยว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1566 บัญญัติให้นบุตรผู้เยาว์ซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องอยู่ในอำนาจปกครองของบิดามารดาและให้อำนาจปกครองอยู่กับมารดาในกรณีที่บุตรเกิดจากหญิงที่มีได้สมรสกับชาย และยังมีได้เป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายโดยบิดามารดาได้สมรสกันในภายหลัง หรือบิดาได้จดทะเบียนว่าเป็นบุตร หรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร และมาตรา 1556 ให้ผู้แทนโดยชอบธรรมของเด็กเป็นผู้ฟ้องคดีให้รับเด็กเป็นบุตรในระหว่างเด็กเป็นผู้เยาว์ถ้าเด็กอายุยังไม่ครบสิบห้าปีบริบูรณ์ขณะโจทก์ยื่นฟ้อง เด็กหญิง ๘.ผู้เยาว์อายุได้ 11 เดือนเศษ โจทก์ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองและเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมของบุตรจึงมีอำนาจฟ้องแทนได้ และมาตรา 1565 บัญญัติเกี่ยวกับการร้องขอค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรไว้ด้วยว่านอกจากอัยการ จะฟ้องร้องแทนแล้ว ให้บิดาหรือมารดานำคดีขึ้นว่ากล่าวได้ โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องจำเลย ทั้งให้ผู้เยาว์เป็นบุตรและเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร การที่โจทก์ระบุในคำฟ้องว่าฟ้อง คดีในฐานะมารดาผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้เยาว์จึงชอบแล้ว และฟ้องโจทก์ขอให้จำเลยรับ ผู้เยาว์เป็นบุตรไม่เป็นคดีอุทลุม เพราะเป็นการฟ้องตามที่กฎหมายให้สิทธิไว้โดยเฉพาะ

กล่าวโดยสรุป ในกรณีของการโต้แย้งสิทธิโดยอ้อมนี้ เป็นกรณีที่กฎหมายให้อำนาจฟ้องคดีแก่บุคคลบางคนให้มีสิทธิฟ้องคดีได้ตามสิทธิที่กำหนดไว้ในกฎหมายสารบัญญัติ เช่น ในเรื่องการใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ หรือการรับช่วงสิทธิหรือการรับช่วงทรัพย์ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า หากพิจารณาเฉพาะตัวบทบัญญัติของกฎหมาย มาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยแล้ว ในกรณีดังกล่าวนี้ยังไม่มีข้อความชัดเจนว่าเป็นการโต้แย้ง เนื่องจากตัวบทใช้คำว่าเมื่อมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใด บุคคลนั้นชอบที่จะใช้สิทธิเสนอคดีต่อศาลได้นำจะหมายความว่าเฉพาะผู้โต้แย้งสิทธิโดยตรงเท่านั้น ซึ่งหากเป็นเช่นนั้น ลักษณะการโต้แย้งสิทธิประเภทนี้ จึงไม่เข้าตามมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง จึงได้เรียกลักษณะการโต้แย้งสิทธิประเภทนี้ว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิโดยอ้อม

2.2 การโต้แย้งหน้าที่ (Duty) แบ่งเป็นการโต้แย้งหน้าที่โดยตรงกับการโต้แย้งหน้าที่โดยอ้อม

2.2.1 การโต้แย้งหน้าที่โดยตรง ได้แก่การโต้แย้งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง คือผู้มาโต้แย้งทำให้ผู้ถูกโต้แย้งได้รับความเสียหายความเดือดร้อนหรือความรำคาญจากการโต้แย้งหน้าที่ เช่นบิดา มารดามีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูบุตร ถ้ามีบุคคลภายนอกเข้า มาดูแลจัดการโดยแย่งหน้าที่ไปจัดการเสียเอง เช่น บิดามารดาจะให้บุตรเรียนที่โรงเรียนหนึ่ง บุคคลภายนอกไม่ยินยอมจะนำไปเรียนยังต่างประเทศเช่นนี้ ถือว่าบิดามารดาของเด็กถูกบุคคลภายนอกโต้แย้งหน้าที่ ย่อมมีอำนาจ

ฟ้องบุคคลภายนอกผู้ได้แย้งหน้าที่ให้ศาลสั่งห้ามบุคคลภายนอกเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการดูแลผู้เยาว์
อีกต่อไปพร้อมทั้งเรียกค่าเสียหายจากการถูกผู้ได้แย้งหน้าที่ฝ่าฝืนเกิดความเสียหาย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1289/2498 วินิจฉัยว่า ฟ้องของโจทก์กล่าวอ้างว่าเป็นคนไทยถูก
จำเลยบังคับให้รับใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว ดังนี้หาใช่เป็นเรื่องที่โจทก์ร้องขอคืนสัญชาติไม่
จึงไม่ต้องไปร้องต่อ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ตาม พ.ร.บ. สัญชาติ พ.ศ. 2485 ม.20
จำเลยเป็นผู้ได้แย้งสิทธิและหน้าที่กับโจทก์ ๆ ย่อมต้องฟ้องจำเลย หาใช่จะไปฟ้องกรมตำรวจซึ่ง
มิได้โต้แย้งสิทธิและหน้าที่ของโจทก์ไม่ การที่โจทก์ถูกผู้ได้แย้งหน้าที่โดยนายทะเบียนคนต่างด้าว
โจทก์ ย่อมฟ้องผู้บังคับกองตำรวจผู้เป็นนายทะเบียนคนต่างด้าวโดย พันตำรวจตรี สง่า อินทวนิช
เป็นผู้ครองตำแหน่งอยู่ได้ตาม ป.วิ.แพ่ง ม. 55

2.2.2 การโต้แย้งหน้าที่โดยอ้อม เป็นกรณีที่มีบทบัญญัติของกฎหมายระบุไว้ชัดเจนว่า
กรณีนั้นๆ ถือว่าเป็นการโต้แย้งหน้าที่ แม้ว่าโดยแท้จริงแล้วจะไม่ใช่เป็นการโต้แย้งเลยก็ตาม
เช่นเดียวกับกรณีโต้แย้งสิทธิทางอ้อม

3. บทสรุป

เหตุที่จะนำคดีขึ้นสู่ศาล เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา
55 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่ง
หรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขต
อำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้” จากบทบัญญัติมาตรา 55 นี้
การฟ้องคดีแพ่งจะกระทำได้สองประการ คือ มีการโต้แย้งสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายแพ่ง
ประการหนึ่ง และมีความจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล อีกประการหนึ่ง ทั้งสองกรณีจะต้องมี
บทบัญญัติของกฎหมายสารบัญญัติ (Substantive Law) รับรองเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นบัญญัติเอาไว้
โดยตรง หรือบัญญัติให้นำเอาจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น บทกฎหมายใกล้เคียงอย่างอื่นหรือหลัก
กฎหมายทั่วไป บทกฎหมายสารบัญญัติเหล่านี้ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (แม่บท
ใหญ่) ประมวลกฎหมายที่ดิน ประมวลรัษฎากร พระราชบัญญัติล้มละลาย เป็นต้น และในบาง
กรณี แนวคำพิพากษาที่เป็นบรรทัดฐานก็นำมาอ้างอิงได้ เช่น บุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรอง
แล้วมีสิทธิรับมรดกได้ วิธีรับรองบุตรดังกล่าวศาลได้พิพากษาเอาไว้เป็นบรรทัดฐานว่าต้องปฏิบัติ
เช่นใดบ้าง ผู้ที่มีได้เป็นผู้มีผลประโยชน์ส่วนได้เสียเกี่ยวข้องด้วย หรือมิได้ถูกโต้แย้งสิทธิ ตามที่

กฎหมายสารบัญญัติให้ความรับรองคุ้มครองให้แล้ว ย่อมไม่มีอำนาจหรือหน้าที่ที่จะฟ้องหรือต่อสู้อย่างคดีได้

ส่วนลักษณะการโต้แย้งสิทธิในคดีมีข้อพิพาทนั้น อาจสรุปได้ว่า การโต้แย้งสิทธินั้นบุคคลผู้กล่าวอ้างต้องมีองค์ประกอบสำหรับการพิจารณาของศาลในการที่จะรับคดีไว้พิจารณาได้หรือไม่ ดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีส่วนได้เสีย
2. มีการกระทำที่ชัดเจนที่เป็นการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่
3. การโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่นั้นต้องมีอยู่ในขณะฟ้องคดี

องค์ประกอบข้างต้นจะต้องมีอยู่พร้อมกันทั้งสามองค์ประกอบในขณะที่ยื่นฟ้อง จึงจะมีสิทธินำคดีขึ้นสู่ศาลได้ ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 55 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย

นอกจากนี้ การโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ตามมาตรา 55 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ยังแบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ

1) การโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่โดยตรง เป็นกรณีที่บุคคลผู้กล่าวอ้างการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ได้รับความเสียหายอันเป็นผลกระทบโดยตรงจากการกระทำที่เป็นการโต้แย้งสิทธินั้น

2) การโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่โดยอ้อม เป็นกรณีที่กฎหมายกำหนด ให้บุคคลดังกล่าวมีอำนาจฟ้องคดีได้ การที่กฎหมายกำหนดให้บุคคลดังกล่าวนี้มีอำนาจฟ้องคดีได้เท่ากับการยืนยันว่าบุคคลผู้นั้นเป็นผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องด้วย โดยบุคคลผู้กล่าวอ้างการโต้แย้งสิทธิในกรณีนี้ ในขณะที่ฟ้องคดีต้องกล่าวอ้างสิทธิในการฟ้องคดี หรืออำนาจฟ้องตามสิทธิที่ตนได้รับตามกฎหมายสารบัญญัติที่บัญญัติให้สิทธิในการฟ้องคดีได้

ซึ่งเมื่อพิจารณาจากถ้อยคำในคำตอบบัญญัติของกฎหมายมาตรา 55 ดังกล่าว ในบางกรณี เช่น ในกรณีการใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ที่ละเลยไม่ใช้สิทธิของตน ตามมาตรา 233 หรือในกรณีการฟ้องคดีโดยอ้างการรับช่วงสิทธิหรือการรับช่วงทรัพย์ตามมาตรา 226 มาตรา 227 และมาตรา 228 หรือในกรณีที่กำหนดให้ผู้ชำระบัญชีสามารถฟ้องคดีแทนบริษัทได้ ตามมาตรา 1259 (1) นั้น มิได้มีการโต้แย้งสิทธิแต่ประการใดเป็นแต่เพียงการโต้แย้งที่รับช่วงสิทธิมาจากผู้อื่น²² ตามที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

ประเด็นดังกล่าวนี้ จะนำไปสู่ข้อพิจารณาว่า ถ้อยคำตามคำตอบบัญญัติมาตรา 55 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย ครอบคลุมถึงหลักในการพิจารณาเรื่องอำนาจ

²² พระนิติการณ์ประสม, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 2, น. 76.

ฟ้องคดีในทุกกรณีหรือไม่ เพียงไร โดยพิจารณาเปรียบเทียบกรณีดังกล่าวกับทฤษฎีกฎหมายของต่างประเทศ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป